443

MARGUERITE DURAS

Iubitul

Roman al unei familii modeste, sfîşiată de relaţii încordate, poem al unei iubiri sortite dintru început suferinţei, *Iubitul* este în acelaşi timp şi o cronică a unor evenimente cu dublă trimitere spre trecut, cel colonial şi cel al ultimei conflagraţii mondiale. Iată dovezile densităţii acestei cărţi deosebit de original construită, pentru care Marguerite Duras a obţinut în 1984 Premiul Goncourt.

ALEXANDRA EMILIAN

EDITURA UNIVERS

GLOBUS

Lei 5,25

12

CG

MARGUERITE DURAS

Iubitul

1987

MARGUERITE DURAS

CG

IUBITUL

Colecţia GLOBUS Editura Univers

GLOBUS

MARGUERITE DURAS

IUBITUL

Traducere și prefață de
ALEXANDRA EMILIAN

EDITURA UNIVERS

Bucureşti
1987

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Grafica: Mircea Dumitrescu. Ilustrația: Done Stan

MARGUERITE DURAS
L'AMANT

PREFAȚA

ÎNTR-UN INTERVIU acordat lui André Rollin pentru revista Lire[1], *Marguerite Duras se întreabă la un moment dat: „Nu mai știu cum se fac romanele. Trebuie să le mai răsfoiesc." Fie că e vorba de o afirmație determinată de o atitudine cochetă sau de una modestă, ea confirmă în orice caz, în bună măsură, statutul autoarei în climatul romanesc francez actual. În primul rînd, se impune precizarea că Marguerite Duras, prin diversitatea și densitatea operelor realizate, a dobîndit un binemeritat prestigiu, numele ei ilustrînd alături de Nathalie Sarraute sau Marguerite Yourcenar evoluția romanului francez din ultimele decenii. În al doilea rînd însă, trebuie să se țină seama că această scriitoare nu poate fi inclusă în vreo categorie anume de autori de după cel de al doilea război mondial, paginile ei de început situîndu-se, în general, în normele romanului tradițional, ca în romanele* La Vie tranquille (Viața liniștită — 1944), Un barrage contre le Pacifique (Stăvilar la Paci-

[1] Nr. 36/ianuarie 1987.

fic[2] — 1950), *pentru ca pe măsura trecerii anilor accentul să nu mai fie pus pe intrigă, ci pe o stare, pe o trăire interioară intensă a unui sentiment absolut, cel al dragostei de cele mai multe ori, conceput în imposibilitatea realizării lui, la limita morții, iar personajele, în anonimatul lor, dobîndesc valoarea unor simboluri, cu care cititorul vine în contact prin intermediul privirii autoarei. Marguerite Duras apare astfel ca un spectator-narator care scrie ceea ce vede și nu ceea ce imaginează. Să nu uităm că Marguerite Duras, autoare de romane*[3] *și nuvele*[4], *este în același timp autoare de piese de teatru*[5] *și de scenarii de film*[6], *deci contemplarea îi este extrem de familiară. Avem în vedere în această privință* L'Amour (Iubirea — *1971),* L'homme assis dans le couloir (Bărbatul de pe culoar — *1980),* Les yeux bleus cheveux noirs (Ochi albaștri părul ne-

[2] În românește de Alexandru Baciu, București, Editura pentru Literatură universală, Col. „Meridiane", 1969.

[3] Autoarea și-a început cariera de romancieră prin *Les Impudents (Nerușinații* — 1943).

[4] Din ciclul apărut în 1954, a fost tradusă în limba română nuvela *Le Boa (Șarpele boa),* București, *Secolul 20,* 1, 1966.

[5] Piesele de teatru sînt reunite în trei volume publicate la Gallimard în 1965, 1968 și 1984.

[6] *Hiroshima mon amour (Hiroshima dragostea mea),* film realizat de Alain Resnais în 1960 ; *Une aussi longue absence (O absență atît de îndelungată),* în colaborare cu Gérard Jarlot (1961).

gru — *1986). De aici posibilitatea de a o situa pe Marguerite Duras alături de romancieri ca Alain Robbe-Grillet sau Michel Butor, la care jocul privirilor îndreptate cu aceeași intensitate pe obiecte și pe persoane devine unul din substitutele a ceea ce în mod tradițional este numit acțiune.*

Astfel se poate înțelege de ce în istoriile literare recente, locul acordat scriitoarei de care ne ocupăm este extrem de mobil și uneori contradictoriu. În lucrarea La littérature en France depuis 1945[7], *autorii o încadrează în capitolul intitulat* Le roman nouveau, *separînd-o, prin urmare, de reprezentanții* Noului roman *și incluzînd-o în subcapitolul* Une autre psychologie, *justificarea fiind dată de tendința autoarei de a nu analiza sentimentele, ci mai degrabă de a le evoca. Aceasta ne îndreaptă bineînțeles spre importanța gesturilor personajelor, lente, mereu aceleași, sugerînd o monotonie a existenței în care curgerea timpului devine apăsătoare, iar spațiul, fie că e închis, un hotel* (Détruire, dit-elle — Să distrugi, zise ea — *1969), o cameră de hotel* (Ochi albaștri părul negru), *fie că e vast, o plajă* (Iubirea), *devine întotdeauna insuficient, înăbușitor.*

Jacques Brenner, în Histoire de la littérature française de 1940 à nos jours[8], *manifestînd dispreț evident pentru reprezentanții* Noului roman, *o plasează pe Marguerite Duras*

[7] J. Bersani, M. Autrand, J. Lecarme, H. Vercier, *La littérature en France depuis 1945,* Paris, Bordas, 1970.

[8] Paris, Fayard, 1978.

în capitolul intitulat Les tchékhoviens *și explică această etichetare prin argumentul că Cehov a influențat sensibilitatea scriitorilor francezi în redarea banalității de fiecare zi. Credem că ceea ce este mult mai definitoriu în punerea scriitoarei sub semnul lui Cehov este permanența temei așteptării în jurul căreia sînt organizate romanele ei. Personajele create de ea așteaptă mereu să se întîmple ceva, prezentul apărînd ca incapabil de a oferi vreo satisfacție. Grupul de prieteni din* Les petits chevaux de Tarquinia (Căluții din Tarquinia — *1953), petrecîndu-și vacanța pe o mică plajă din Italia, așteaptă fiecare din ei altceva, o altă iubire, o reînnoire a dragostei existente, un alt cadru, care să-i elibereze de platitudinea vieții duse pînă atunci. Peștera unde sînt desenați căluții dobîndește astfel valoarea unei speranțe de schimbări și de surprize. Tînăra din* Le Square (Scuarul — *1955) așteaptă o schimbare, prin căsătorie, a condiției ei de femeie de serviciu, drept care în fiecare săptămînă așteaptă cu nerăbdare balul de sîmbătă seara, în speranța că se va găsi bărbatul potrivit. Interlocutorul ei de pe banca din scuar, laș și obosit, așteaptă ca viața să i se scurgă cu aceeași monotonie descurajantă, determinată de meseria lui de voiajor comercial. De aici, legarea așteptării de dimensiunea fericirii, precum și tentativele timide ale celor doi în lungul lor dialog — adevărata acțiune a cărții — de a defini această stare : „În fond oamenii suportă rău fericirea. O doresc, desigur, dar de îndată ce o dobîndesc, se frămîntă în vise...“ „— Nu știu, Domnule, dacă fericirea se suportă rău sau dacă oamenii o înțeleg greșit, sau dacă nu știu ei prea bine s-o folosească cum trebuie, sau dacă îi obosește pentru că o corcolesc prea tare, nu știu, ce știu e că lumea vorbește de ea, că acest cuvînt există și că nu a fost inventat degeaba.“* [9]

Așteptarea în romanele lui Marguerite Duras, legată indisolubil de singurătate și izolare, duce în mod inevitabil la acea stare de ennui, *care dincolo de semnificația obișnuită de plictiseală și monotonie, trimite parcă la semantismul lui de acum trei secole, cînd, în piesele lui Racine, de exemplu, era asimilat, prin tragismul său, ideii de totală nefericire. Așteptarea personajelor create de Marguerite Duras devine tragică, fără soluție, ambiguă, pentru că, în mod firesc, este marcată de incertitudine.*

André Bourin și Jean Rousselot [10] *o situează pe Marguerite Duras în rubrica* Noul roman, *alături de Alain Robbe-Grillet, de Nathalie Sarraute, de Michel Butor și de Claude Simon, precizînd în același timp însă că nu există un numitor comun între ei din punct de vedere doctrinal sau tehnic.*

Anul care marchează o cotitură în creația scriitoarei este cel al apariției romanului Moderato cantabile [11] *(1958), comentat la momen-*

---

[9] *Le Square,* Paris, Gallimard, 1955, p. 96.

[10] *Dictionnaire de la littérature française contemporaine,* Paris, Larousse, 1966.

[11] În românește de Alexandru Baciu în *Secolul 20,* 1, 1966.

tul respectiv ca o altă deschidere a drumului noului roman francez. Fără îndoială, aceasta pentru locul acordat tăcerilor și privirilor personajelor, pentru trăsătura specifică a dialogului ce exprimă în realitate imposibilitatea comunicării. Dacă privirile lui Anne Desbaresdes întîlnesc pe cele ale lui Chauvin, dacă tăcerile lor coincid, dialogul lor se desfășoară în contratimp. Chauvin este obsedat de casa și grădina — minuțios descrise — în care locuiește Anne Desbaresdes, iar obsesia acesteia este crima pasională ce a avut loc în cafeneaua unde acum se întîlnește mereu cu Chauvin, sub pretextul de a afla amănunte despre victimă și despre făptaș. Lipsa de coincidență a dialogului celor doi devine cu atît mai paradoxală, cu cît acțiunea cărții este conversația însăși, de unde reiese clar valoarea cuvîntului. Plăcerea lui Chauvin constă în a o auzi vorbind pe Anne Desbaresdes: „Mai vorbiți-mi. Mai spuneți-mi ceva, zise Chauvin. Puteți să-mi spuneți orice“ [12].

Moderato cantabile *pledează în favoarea situării autoarei alături de reprezentanții* Noului roman *și pentru importanța obiectelor, devenite puncte de reper în evoluția relațiilor celor doi: paharul de vin în mîinile tremurînde ale tinerei femei, magnolia prinsă în decolteul rochiei, pe care o strivește între degete la gîndul că a fost privită de Chauvin, pianul sau partiturile, incluse în universul personajelor.*

[12] *Moderato cantabile,* Paris, Union Générale d'Édition, 1965, p. 61.

De la imposibilitatea comunicării se ajunge astfel la ceea ce Henri Hell [13], *de exemplu, numește* imobilitatea *în care trăiesc personajele autoarei, afirmație valabilă pentru majoritatea romanelor ei cît și pentru piesele de teatru, dacă ne gîndim la* Agatha *(1981), în care indicațiile scenice subliniază tocmai această imobilitate a celor doi, El și Ea, atitudinea lor fiind în deplină concordanță cu cadrul, salonul unei vile nelocuite, singurul element dinamic în această tensiune a nemișcării fiind zgomotul mării, fond sonor frecvent în cărțile autoarei.*

Izolarea, nemișcarea, comunicarea imposibilă stabilesc un raport deosebit de strîns cu tema nebuniei, temă ce traversează, într-o sensibilă progresie, o bună parte a creației acestei scriitoare. De la nebunia, imperceptibil sugerată în așteptarea domnului Andesmas (L'après-midi de monsieur Andesmas — După-amiaza domnului Andesmas — *1962), trecînd apoi prin nebunia redată cu o fină discreție și cu o mare economie de mijloace în* Le ravissement de Lol V. Stein (Exaltarea lui Lol V. Stein — *1964), se ajunge la dubla nebunie din* Le vice-consul (Viceconsulul — *1965). Atît la tînăra cerșetoare ce străbate distanțe enorme din Siam în Cambodgia, din Birmania în India, pînă la Calcutta, locul de desfășurare a acțiunii, cît și la viceconsulul francez din Lahore, nebunia este le-*

[13] *L'univers romanesque de Marguerite Duras,* postfață la *Moderato cantabile.*

gată de mizeria materială și de cea morală, iar cele două personaje apar ca victime ale unei singurătăți atroce. În Să distrugi, zise ea *nebunia devine efectiv contagioasă, toate personajele fiind atinse, dar acestea se simt totuși fericite în această stare, cel puțin astfel se întîmplă cu Max Thor, Alissa și Stein. Valoarea imperativă conținută în forma verbală rostită de Alissa, „Détruire", prin care se subliniază nebunia, este interpretată de Maurice Blanchot*[14] *ca un „cuvînt de ordine" ce trimite la infinitul unei acțiuni de distrugere și la racordarea lui imediată de iubire, „a iubi" fiind echivalent cu „a distruge".*

Alienarea mintală a personajelor lui Marguerite Duras le îndreaptă către o comportare ce se lasă greu surprinsă, cititorul fiind pus, fără încetare, în situația de a face apel la spiritul lui de deducție, iar criticii lăsîndu-se tentați de a defini aceste personaje în același timp ca prezențe și ca absențe. Găsim această formulă la Anne Fabre-Luce[15]*, utilizată pentru definirea personajelor din* Abahn Sabana David *(1970) și la Maurice Blanchot*[16] *pentru definirea celor din* La Maladie de la mort (Boala morții *— 1982). Afirmația devine pe deplin valabilă și pentru romanele* Viceconsulul, Să distrugi, zise ea *și mai ales pentru* Exaltarea lui Lol V. Stein, *unde atitudinea absentă a eroinei față de evenimentele cotidiene, precum și obiceiul ei de a se plimba zilnic, de una singură, ca un fel de automat, pe străzile orașului, sugerează cititorului starea ei de nebunie, dacă nu evidentă, în orice caz, latentă.*

Caracterul ambiguu și uneori încifrat al creațiilor scriitoarei Marguerite Duras este dat și de raporturile de distanțare sau de apropiere pe care aceasta le întreține cu propriile ei personaje. Chiar dacă utilizează un narator intermediar ca în Viceconsulul *sau în* Exaltarea lui Lol V. Stein, *fluctuația apropierii și a distanțării poate fi ușor constatată. De la natura acestor raporturi ale autoarei se poate ajunge la distanța pe care Marguerite Duras o stabilește cu romanul însuși, ca gen literar.*

Astăzi, cînd se discută mult despre genurile literare, cînd delimitarea lor strictă este o chestiune depășită, cînd frontierele dintre ele vădesc o extremă elasticitate, se impune precizarea atitudinii autoarei față de genul abordat, mai ales dacă, printre altele, ținem seama și de declarația făcută de un personaj în Căluții din Tarquinia : *„literatura este o fatalitate ca oricare alta"*[17].

Încă din 1970, Michel Deguy[18]*, de exemplu, considera genurile drept „practici literare", du-*

---

[14] *L'Amitié*, Paris, Gallimard, 1969.

[15] *Un lieu magique* in *La Quinzaine littéraire* 78/1970.

[16] *La communauté inavouable*, Paris, Minuit, 1983.

[17] *Les petits chevaux de Tarquinia*, Paris, Gallimard, 1953.

[18] in *La Quinzaine littéraire*, 10/1970.

pă ce Roland Barthes[19] vorbise de dreptul scriitorului de a dialoga cu propriile lui texte.

Libertatea manifestată de scriitorii de azi în tratarea genurilor se înscrie, într-un paralelism perfect, în teoriile generice cele mai recente. Din pertinentele afirmații ale lui Gérard Genette[20] pot fi reținute cele potrivit cărora se poate vorbi, pe de o parte de existența stărilor intermediare în cadrul genurilor, deoarece narativul pur nu există, modul mixt fiind cel valabil[21], iar pe de alta de constatarea că orice gen poate conține mai multe genuri. Cu ajutorul acestor precizări de ordin teoretic, înțelegerea creației scriitoarei Marguerite Duras, în ansamblul ei, este mult ușurată în sensul că în ciuda discontinuității care apare în ca-

---

[19] in *Théorie d'ensemble*, Paris, Seuil, Coll. „Tel Quel", 1968 ; amintim că *Noul roman* a fost însoțit, la scurt timp după lansarea lui, de lucrări cu caracter teoretic, ca de exemplu : Michel Butor, *Le roman comme recherche* (1955) in *Répertoire I*, Paris, Les Éditions de Minuit, 1960 ; Alain Robbe-Grillet, *Pour un Nouveau Roman*, Paris, Les Éditions de Minuit, 1963 ; Jean Ricardou, *Pour une théorie du nouveau roman*, Paris, Seuil, Coll. „Tel Quel", 1971.

[20] *Introduction à l'architexte* in *Théorie des genres*, Paris, Seuil, 1986.

[21] Stabilind distincția între criteriul generic și criteriul modal, Gérard Genette precizează că relația între genuri și moduri este foarte complexă, genurile putînd străbate modurile, iar operele străbat genurile. *(Op. cit.*, p. 148).

drul fiecărei opere — justificată în primul rînd de viziunea temporală și de structura derutantă a personajelor — romanele, în marea lor majoritate reprezintă o continuitate, ce o presupun nu numai pe cea tematică, ci și pe cea formală. Mai exact spus, Marguerite Duras este adepta fuziunii genurilor, a interferenței lor, a infinitelor permutări posibile. Modalitățile de enunțare din romanele ei trimit și la epic și la dramatic, neexcluzînd, în același timp, nici efuziunile lirice. Mobilitatea genurilor apare cu evidență prin modul în care autoarea operează transformări și reînnoiri cu propriile ei creații, transferînd un roman sau o povestire în spațiul scenic sau în cel cinematografic. Scuarul *devine în 1957 dialog adaptat pentru teatru, iar filmul* India Song *(1975) reprezintă o sinteză a romanelor plasate în cadrul asiatic.*

Un loc aparte în creația autoarei îl ocupă una din ultimele ei cărți, La Douleur (Durerea *— 1985), redactată sub forma unui jurnal la persoana întîi, însumînd notații tulburătoare ce evocă perioada tragică a celui de al doilea război mondial, centrată pe ororile nazismului. Așteptarea, de această dată, nu mai trimite la abstracția unui sentiment sau a unei idei, ci dobîndește o valoare concretă, fiind legată de tensiunea revederii cu foștii prizonieri din lagărele germane.*

Romanele acestei scriitoare pot fi de asemenea asimilate, într-o oarecare măsură, și poemului în proză. Viceconsulul *este considerat de*

Monique Gosselin[22] ca un roman-poem, pentru faptul că reprezintă un itinerar al dorinței și pentru dimensiunea fantastică a cadrului, iar în Ochi albaștri părul negru, Agnès Vaquin[23] subliniază structurarea lui în versete. Putem considera poeme în proză și Exaltarea lui Lol V. Stein sau Bărbatul de pe culoar, și aceasta pentru autonomia fragmentelor, pentru importanța acordată ritmului, pentru forța aluzivă a elipsei, pentru relația strînsă între trăiri și elementele naturii. Să nu uităm, în acest sens, că tendința de a introduce în romane suflul propriu poemului în proză nu o singularizează pe Marguerite Duras, ci o pune, din acest punct de vedere, alături de romancieri ca Michel Tournier (Vendredi ou les limbes du Pacifique, 1969), sau Patrick Grainville (Les flamboyants, 1976).

Ținînd seama de această atitudine a autoarei față de utilizarea simultană și cumulativă a genurilor, putem înțelege adevărata dimensiune a romanului L'Amant.

Roman al unei familii modeste, sfîșiată de relații încordate și de sentimente contrastante, poem al unei iubiri sortite dintru început suferinței, în care fragmentele ce conțin scene de dragoste sînt încheiate prin descrieri succinte ale mării, element puternic încărcat de erotism, amintind viziunea similară din poemele

---

[22] Le roman aux limites du poème : Naissance d'une forme in Le genre du roman Les genres de roman, Paris, Presses Universitaires de France, 1980.

[23] La blessure in La Quinzaine littéraire 478/1987.

lui Saint-John Perse, Iubitul este în același timp și o cronică a unor evenimente cu o dublă trimitere spre trecut, cel colonial și cel al ultimei conflagrații mondiale, cu notații realiste asupra deportărilor și a Rezistenței. Deportarea soțului menționată în acest roman va deveni subiectul însuși al jurnalului Durerea.

Iubitul se înscrie în continuitatea romanelor anterioare, fie în ceea ce privește descrierea unei iubiri imposibile, fie pentru evocarea cadrului asiatic. Iubitul reprezintă, prin urmare, o sumă a textelor precedente realizate de Marguerite Duras, diferențiindu-se totuși de acestea și oferind posibilitatea de a li se aplica, în mod desăvîrșit, conceptul de care beneficiem la ora actuală, cel de intertextualitate, ceea ce ne permite să afirmăm că romanul de față funcționează ca un intertext. Roman al romanelor, sinteză incontestabilă a acestora, în primul rînd Stăvilar la Pacific și Viceconsulul, Iubitul, plasat în spațiul asiatic, traversat de fascinantul și înfricoșătorul fluviu Mekong, reia același univers tematic. Tema sărăciei, raportată la dimensiunea individuală — mama naratoarei, constrînsă să cumpere doar „solduri ieftine", și la cea colectivă a indigenilor nevoiți să trăiască în „locuințe ieftine", pentru că „obiceiurile săracilor nu trebuie să fie distruse", realizează echivalențe de situații provocate de aceleași nedreptăți. Umorul negru al autoarei își pune amprenta în ambele cazuri. Tema alienării mintale, corelate celei dintîi, e readusă prin personajul cerșetoarei din Viceconsulul și amplificată prin personajul impre-

sionant al mamei, temă ce justifică, la rîndul ei, pe cea a spaimei și a morții. În „povestea ruinei și a morții", ruina nu este doar materială, ci și morală, iar moartea e în același timp fizică și psihică.

Este oare L'Amant *un roman autobiografic? Da, dacă ținem seama de unele coincidențe între datele personale ale autoarei și evenimentele narate.*[24] *Da, desigur, prin implicarea directă a autoarei — roman la persoana întîi —, prin sublinierea repetată a îndeletnicirii ei de a scrie — unicul resort al sentimentului perspectivei —, prin referirile la romanele anterioare: „Am scris mult despre cei din familia mea, dar în timp ce o făceam ei mai trăiau încă, mama și frații, și am scris despre ei, despre aceste fapte fără a merge în profunzimea lor... Ceea ce fac aici e altceva și e același lucru". Oricum, în interviul menționat, Marguerite Duras declară că în cărțile ei a spus întotdeauna „un adevăr relativ".*

Dar e de la sine înțeles că nu pentru tenta autobiografică a obținut romanul Premiul Goncourt în 1984, nu din acest motiv a fost editat în peste un milion de exemplare, considerat în 1985 romanul anului și tradus în mai multe țări. Succesul romanului se datorează densității lui, în ciuda numărului restrîns de pagini — autoarea fiind o adeptă a conciziunii — densitate ce se explică prin aceea că dincolo de planul rezervat poveștii de dragoste, care nu reprezintă unicul scop, există planul evocării vieții coloniale în complexitatea ei, marcată de prejudecățile rasiale, de diferența de statut între indigeni și albi, de opoziția între sărăcie și opulență, între trudă și huzur, cu consecință directă în descompunerea morală. Între aceste două planuri se situează cel al relațiilor de familie, deteriorate de influența nocivă a ambianței generale. „Fetița albă" este rezultatul acestui lanț de contradicții ce trimit la sisteme diferite de existență, nu numai între albi și indigeni, dar și în interiorul fiecăreia din cele două grupări.

Fără îndoială, comportarea adolescentei din roman ar putea, la prima vedere, declanșa uimire din partea cititorului, dar se impune în acest sens precizarea că prima uimită este autoarea însăși. Astfel se explică distanța pe care o adoptă prin trecerile frecvente de la persoana întîi la persoana a treia, ceea ce antrenează un efect de dedublare, ce anulează totuși eventualele interpretări de monolog sau de confesiune. Este mai degrabă vorba de o autoflagelare, sugerată laconic, prin cîteva cuvinte, dar întărită datorită repetării lor: „Am cincisprezece ani și jumătate". Denunțîndu-se pe ea, denunță, implicit, factorii care au favorizat „o asemenea perversitate".

---

[24] Marguerite Duras (pe numele ei adevărat Marguerite Donnadieu), născută în 1914, în fosta colonie franceză Cochinchina, provine dintr-o familie modestă, tatăl, profesor de matematică, mama, învățătoare. După ce își face studiile secundare la Saigon, în 1931 pleacă în Franța și se stabilește la Paris.

Originalitatea romanului constă în primul rînd în punctul lui de plecare, și anume, contemplarea unor fotografii din momente și situații diferite, dintre care cel mai des este evocată, reluată și comentată exact aceea care nu a fost făcută, care a fost omisă, cea a traversării fluviului cu bacul. De aici, organizarea pe fragmente și alternarea viziunii temporale, prin trecutul evocat și prezentul evocării. Timpul verbal intens folosit este prezentul, realizîndu-se prin acest timp o suprapunere între cele două momente, atît de distanțate. Referirile la trecut sînt realizate prin demonstrativele de distanță și prin construcțiile adverbiale, discordante față de timpul verbal. Intensitatea prezentului se justifică mai ales prin faptul că este timpul legat direct și imediat de actul scriiturii însăși, act ce asigură în modul cel mai cert legătura între naratoarea de azi și tînăra eroină de ieri, care din primii ani de adolescență își propusese ca scop salvator al existenței să devină scriitoare: „Eu asta vreau, să scriu". Importanța acestui prezent verbal este confirmată și de tratarea dialogului de către autoare. Făcînd corp comun cu narațiunea, fără mărcile distinctive obișnuite ale dialogului, construit ca discurs direct, are totuși aparența unui discurs raportat, aparență dată de sintagmele il dit : elle dit : despre care autoarea afirmă în același interviu că le preferă pentru misterul pe care-l conțin. Dialogul, la rîndul lui, are o dublă dimensiune, în sensul că în afară de cel al personajelor, există dialogul virtual al autoarei cu cititorul — căruia i se adresează atunci cînd consideră necesar să puncteze o situație, o comportare, un gest: „Să vă mai spun încă ceva" sau: „Priviți-mă". Cititorul devine astfel un suport efectiv al prezentului autoarei.

Se spune despre romanele lui Marguerite Duras că nu au un deznodămînt precis. Într-adevăr, după cum începutul, cel puțin în ultimele romane, este abrupt, lapidar, anunțînd și confirmînd pe parcurs frecvența construcțiilor eliptice, în aceeași măsură autoarea refuză utilizarea acestei componente a unei structuri romanești tradiționale. Romanele ci continuă dincolo de ultima frază, de ultimul cuvînt — ca și viața, ca și scrisul — cititorul fiind acela care, prin atitudinea lui participativă, este chemat să descifreze enigma, să întrevadă soluția. Aceasta implică, desigur, un nou statut al cititorului, o viziune dinamică și modernă a actului de lectură.

ALEXANDRA EMILIAN

Pentru Bruno Nuytten

TRECUSEM DE MULT de prima tinereţe cînd, într-o zi, în holul unei clădiri, un bărbat s-a îndreptat spre mine. S-a prezentat şi mi-a spus : „Vă cunosc de-o viaţă. Toată lumea spune că eraţi frumoasă cînd eraţi tînără, am venit să vă spun că în ceea ce mă priveşte vă găsesc mai frumoasă acum decît atunci cînd eraţi tînără, îmi plăcea mai puţin faţa dumneavoastră de femeie tînără, decît cea pe care o aveţi acum, răvăşită“.

Îmi vine deseori în minte această imagine pe care doar eu o mai văd şi despre care n-am vorbit niciodată. Se află mereu prezentă în aceeaşi tăcere, uimitoare. Dintre toate e cea în care mă plac, mă recunosc, în faţa căreia mă delectez.

De timpuriu în viaţa mea a fost prea tîrziu. La optsprezece ani era prea tîrziu. Între opt-

sprezece și douăzeci și cinci de ani chipul meu a luat o înfățișare neprevăzută. Am îmbătrînit la optsprezece ani. Nu știu dacă așa se întîmplă cu toată lumea, nu mi-am pus niciodată întrebarea. Mi s-a vorbit parcă de această lovitură a timpului care te izbește uneori chiar dacă te afli la vîrstele cele mai fragede, cele mai elogiate din viață. Îmbătrînirea a fost brutală. Am văzut cum îmi distruge trăsăturile una cîte una, cum schimbă proporțiile dintre ele, cum ochii îmi devin mai mari, privirea mai tristă, gura mai marcată, cum îmi apar pe frunte cute adînci. Dar în loc să mă înfricoșez, am asistat la îmbătrînirea chipului meu cu interesul pe care l-aș fi manifestat citind o carte de exemplu. Știam prea bine că nu mă înșelam, că va veni într-o zi o încetinire ce-și va urma cursul normal. Cei care mă cunoscuseră la șaptesprezece ani cu ocazia călătoriei mele în Franța au fost impresionați cînd m-au revăzut, după doi ani, la nouăsprezece ani. Chipul acela, nou, l-am păstrat. A fost chipul meu. A mai îmbătrînit întrucîtva bineînțeles, dar relativ mai puțin decît s-ar fi putut întîmpla. Am o față brăzdată de zbîrcituri uscate și adînci, cu pielea tăbăcită. Nu s-a moleșit ca unele fețe cu trăsături fine, și-a păstrat ace-

leași linii, dar materia i s-a distrus. Am o față distrusă.

Să vă mai spun ceva, am cincisprezece ani și jumătate.

Un bac trece pe Mekong.

Imaginea dăinuie în tot timpul traversării fluviului.

Am cincisprezece ani și jumătate, nu există anotimpuri în țara asta, ne aflăm într-un anotimp unic, cald, monoton, ne aflăm în întinsa zonă caldă a pămîntului, fără primăvară, fără reînnoire.

Sînt într-un pension de Stat la Saigon. Dorm și mănînc aici, în acest pension, dar merg la școală în altă parte, la liceul francez. Mama mea, învățătoare, vrea ca fetița ei să urmeze cursul secundar. Tu ai nevoie de școala secundară. Ceea ce era suficient pentru ea nu mai este pentru fetiță. Cursul secundar și pe urmă o agregație solidă de matematică. Am auzit mereu același refren din primii mei ani de școală. Nu mi-am închipuit niciodată că aș putea scăpa de agregația de matematică. Eram fericită că o pot face să spere. Întotdeauna am auzit-o pe mama făcînd în fiecare zi planuri de viitor pentru copiii ei și pentru ea. Într-o bună zi n-a mai fost în stare să facă planuri

prea mărețe pentru băieții ei, atunci s-a gîndit la altele, planuri de viitor din bucățele, dar în felul acesta, își îndeplineau și ei rolul, umpleau timpul în ochii ei. Îmi aduc aminte de cursurile de contabilitate pentru fratele meu mai mic. Școala Universală, în fiecare an, de toate gradele. Trebuie să ajungi din urmă, spunea mama. Asta ținea trei zile, niciodată patru. Niciodată. Școala Universală era dată deoparte cînd schimbam postul. Planurile erau luate de la început în noul post. Mama a rezistat așa zece ani. Nimic n-a ajutat. Fratele meu cel mic a devenit un mic contabil la Saigon. Colonia neavînd școala Violet îi datorăm acesteia plecarea fratelui cel mare în Franța. Timp de cîțiva ani a stat în Franța ca să urmeze cursurile școlii Violet. Nu le-a urmat. Mama o știa prea bine. Dar nu avea de ales, trebuia să-l despartă pe acest băiat de ceilalți doi copii. Timp de cîțiva ani n-a mai făcut parte din familie. Cît a fost el plecat, mama a cumpărat concesiunea. O aventură îngrozitoare, dar pentru noi copiii, care rămîneau, mai puțin îngrozitoare decît ar fi fost prezența asasinului copiilor nopții, ai nopții vînătorului.

Mi s-a spus adesea că era din cauza soarelui prea puternic din timpul copilăriei noastre. Mi s-a mai spus că era din cauza gîndu-

rilor în care mizeria îi aruncase pe copii. Dar nu, nu e asta. Copiii-bătrîni ai foametei endemice, da, dar noi, nu, nouă nu ne era foame, noi eram copii albi, ne era rușine, ne vindeam mobilele, dar nu ne era foame, aveam un servitor și mîncam, uneori, e adevărat, tot felul de orătănii, cocori, caimani mici, dar orătăniile astea erau fripte de un servitor și aduse la masă de el, iar noi le refuzam uneori, ne permiteam luxul de a nu voi să mîncăm. Nu, s-a întîmplat ceva cînd am împlinit optsprezece ani și care a făcut ca fața mea să devină ceea ce este astăzi. Cred că se întîmpla noaptea. Mi-era frică de mine, mi-era frică de Dumnezeu. Cînd se făcea ziuă mi-era mai puțin frică și moartea îmi apărea mai puțin gravă. Dar nu mă părăsea deloc. Voiam să-l omor pe fratele meu mai mare, voiam să-l omor, să am și eu dreptate o dată, în fața lui, o singură dată și să-l văd murind. Asta pentru ca să iau din fața mamei mele obiectul dragostei ei, fiul acesta, ca s-o pedepsesc pentru că-l iubește atît de mult și atît de prost și mai ales ca să-l salvez pe fratele meu cel mic, așa credeam eu, frățiorul meu, copilul meu, să-l scap de viața vie a acestui frate mai mare pusă peste a lui, să-l scap de acel văl negru ce acoperea lumina, de acea lege reprezentată de el, emisă de el,

ființă omenească, lege bestială care clipă de clipă și zi de zi din viața acestui frățior îl înspăimînta în această viață, spaimă ce i-a distrus inima într-o bună zi și i-a pricinuit moartea.

Am scris mult despre cei din familia mea, dar în timp ce scriam ei mai trăiau încă, mama și frații, și am scris despre ei, despre toate aceste lucruri, fără a merge pînă în profunzime.

Povestea vieții mele nu există. Așa ceva nu există. Nu există niciodată un centru. Fără cale, fără linie. Sînt unele locuri întinse unde ți se spune că a existat cineva, nu e adevărat, nu era nimeni. Povestea unei mici părți din tinerețea mea am mai scris-o într-o oarecare măsură, în sfîrșit vreau să spun că am redat o idee din ea, vorbesc de această parte în speță, de aceea a traversării fluviului. Ceea ce fac acum e altceva, și e același lucru. Înainte am vorbit de perioade limpezi, de cele care erau luminate. Acum vorbesc despre perioade ascunse ale aceleiași adolescențe, despre niște fapte pe care le-aș fi îngropat, despre anumite sentimente, despre anumite evenimente. Am început să scriu într-un mediu care mă

îndrepta foarte tare spre pudoare. Pentru ei să scrii mai era încă ceva moral. Să scrii, acum, s-ar părea că nu mai înseamnă nimic cel mai adesea. Îmi dau uneori seama de asta : că din moment ce nu e vorba, odată contopite toate faptele, să mergi către zădărnicie și în vînt, să scrii nu înseamnă nimic. Că din moment ce nu e vorba, de fiecare dată, să pui toate faptele contopite într-unul singur prin esență incalificabil, să scrii nu înseamnă decît publicitate. Dar de cele mai multe ori nu am păreri, constat că toate drumurile sînt deschise, că nu ar mai exista ziduri, că scrisul nu ar ști cum să se mai ascundă, să se alcătuiască, să se citească, că inconveniența lui fundamentală n-ar mai fi respectată, dar nu mă gîndesc mai departe.

Acum văd că foarte tînără, la optsprezece ani, la cincisprezece ani am avut acel chip premonitoriu al celui pe care l-am dobîndit după aceea cu alcoolul la vîrsta matură a vieții mele. Alcoolul a avut darul pe care Dumnezeu nu l-a avut, l-a avut și pe acela de a mă ucide, de a ucide. Acest chip al băuturii l-am dobîndit înaintea băuturii. Băutura l-a confirmat. Era în mine loc pentru așa ceva, am știut-o așa cum am știut și altele, dar,

lucru curios, înainte de vreme. Tot așa după cum era în mine loc pentru plăcere. La cincisprezece ani pe chipul meu era întipărită plăcerea, iar eu nu cunoșteam plăcerea. Asta se vedea foarte tare pe chipul meu. Probabil că și mama o vedea. Frații mei o vedeau. Pentru mine totul a început în felul acesta, prin acest chip bătător la ochi, extenuat, încercănat prea de timpuriu, *experimentul*.

Cincisprezece ani și jumătate. Traversăm fluviul. Cînd mă întorc la Saigon, sînt în călătorie, mai ales cînd iau autocarul. Și în dimineața aceea am luat autocarul la Sadec unde mama e directoarea școlii de fete. E sfîrșitul vacanței școlare, nu mai știu care vacanță. M-am dus s-o petrec în locuința oficială a mamei. Și în ziua aceea mă întorc la Saigon, la pension. Autocarul pentru indigeni a plecat din piața tîrgului de la Sadec. Ca de obicei, mama m-a însoțit și m-a dat în grija șoferului, întotdeauna mă dă în grija șoferilor de autocar din Saigon, în caz de accident, de incendiu, de viol, de atac de pirați, de pană mortală a bacului. Ca de obicei, șoferul m-a așezat lîngă el, în față, pe locul rezervat călătorilor albi.

În timpul acestei călătorii imaginea s-ar fi detașat, ar fi fost desprinsă din grămadă. Ar

fi putut exista, s-ar fi putut face o fotografie, ca oricare alta, oriunde, în alte împrejurări. Dar nu a fost făcută. Obiectul era prea nesemnificativ ca să-i vină cuiva ideea. Cine s-ar fi gîndit la asta ? N-ar fi putut fi luată decît dacă s-ar fi prevăzut importanța acestui eveniment din viața mea, traversarea fluviului. Or, în timp ce aceasta avea loc, nu i se cunoștea încă existența. Dumnezeu singur o știa. De aceea, această fotografie, și nici nu putea fi altfel, nu există. A fost omisă. A fost uitată. Nu a fost desprinsă din grămadă. Tocmai acestei omisiuni își datorează valoarea, aceea de a reprezenta un absolut, de a fi autorul ei.

E vorba deci de traversarea cu bacul a unuia din brațele fluviului Mekong, care se află între Vinhlong și Sadec, în marea întindere de mlaștină și de orez din sudul Cochinchinei, cea a Păsărilor.

Cobor din autocar. Mă duc la parapet. Privesc fluviul. Mama îmi spune uneori că niciodată, cît voi trăi, nu voi mai vedea fluvii atît de frumoase ca cele de aici, atît de mari, atît de sălbatice, Mekongul și brațele lui care coboară spre oceane, teritorii de ape ce se vor pierde în adîncurile oceanelor. În nesfîrșirea lor

cît vezi cu ochii, aceste fluvii curg cu repeziciune, ca și cînd pămîntul s-ar apleca.

Întotdeauna mă dau jos din autocar cînd ajungem pe bac, chiar și noaptea, pentru că întotdeauna mi-e frică, mi-e frică să nu se rupă cablurile, să nu fim duși spre mare. În curentul înfricoșător mă uit la ultima clipă a vieții mele. Curentul e atît de puternic că ar putea căra orice, pietre, o catedrală, un oraș. O furtună suflă din străfundul apelor fluviului. Un vînt care se zbate.

Sînt îmbrăcată într-o rochie de mătase naturală, e uzată, aproape transparentă. Înainte, era o rochie de-a mamei, într-o zi n-a mai pus-o pentru că zicea că e prea deschisă, mi-a dat-o mie. Rochia e fără mîneci, foarte decoltată. E de o culoare cafenie, așa cum se face mătasea naturală de prea mult purtat. E o rochie de care îmi aduc aminte. Eu zic că-mi vine bine. Mi-am strîns mijlocul cu un cordon de piele, probabil o curea de piele a fraților mei. Nu-mi amintesc ce fel de pantofi purtam în anii aceia, nu-mi aduc aminte decît de anumite rochii. De cele mai multe ori sînt cu picioarele goale în sandale de pînză. Vorbesc de vremea dinaintea colegiului de la Saigon. După aceea am purtat întotdeauna pantofi. În

ziua aceea eram cu siguranță încălțată cu pantofii aceia faimoși cu tocuri înalte, aurii. Nu văd ce aș fi putut avea altceva în picioare în ziua aceea, prin urmare pe ăștia îi port. Solduri ieftine pe care mi i-a cumpărat mama. Sînt încălțată cu pantofi aurii ca să merg la liceu. Mă duc la liceu cu pantofi de seară garnisiți cu ștrasuri. Așa vreau eu. Nu mă plac decît cu această pereche de pantofi și chiar și acum tot așa mă vreau, tocurile astea înalte sînt primele din viața mea, sînt pantofi frumoși, au eclipsat toți pantofii pe care i-am purtat înainte, cei pentru alergat și pentru joacă, fără tocuri, din pînză albă.

Dar nu pantofii sînt cei care dau un aer insolit, nemaipomenit, în ziua aceea, în îmbrăcămintea fetiței. Ceea ce e și mai curios este că în ziua aceea fetița are pe cap o pălărie bărbătească cu boruri plate, o pălărie moale, rozalie cu o panglică lată neagră.

Ambiguitatea determinantă a imaginii e dată de pălărie.

Cum o fi ajuns la mine, nu mai știu. Nu văd cine ar fi putut să mi-o dea. Cred că mi-a cumpărat-o mama pentru că am vrut eu. Singura certitudine, era un sold ieftin. Cum să

explic această achiziție ? Nici o femeie, nici o fată nu poartă pălărie bărbătească în această colonie pe vremea aceea. Și nici femeile indigene. Probabil că s-a întîmplat în felul următor, am încercat pălăria, așa, ca să mă distrez, m-am uitat în oglinda negustorului și ce-am văzut : că sub pălăria bărbătească chipul de o îngustime ingrată, neajunsul chipului de copil, a devenit altceva. A încetat de a mai fi un factor brutal, fatal, al naturii. A devenit, dimpotrivă, o hotărîre surprinzătoare a acesteia, o hotărîre a sufletului. Dintr-o dată, așa a fost să fie. Dintr-o dată mă văd ca și cînd aș fi alta, ca și cînd o alta ar fi văzută de toți ochii, pusă la dispoziția tuturor, expusă tuturor privirilor, pusă în circulația orașelor, a drumurilor, a dorinței. Iau pălăria, nu mă mai despart de ea, am asta, am pălăria, care mă face să fiu în întregime a ei, n-o mai las nici o clipă. Cu pantofii, probabil că s-a întîmplat cam la fel, dar după pălărie. Nu se potrivesc cu pălăria, după cum nici pălăria nu se potrivește cu acest trup plăpînd, prin urmare pentru mine sînt buni. Îi port tot timpul, mă duc peste tot cu pantofii ăștia, cu pălăria asta, afară, pe orice vreme, în orice ocazie, cînd mă duc în oraș.

Am găsit o fotografie de-a fiului meu la douăzeci de ani. E în California cu prietenele lui, Erika și Elisabeth Lennard. E atît de slab că seamănă și el cu un ugandez alb. Am impresia că surîsul lui e arogant, cam batjocoritor. Stă parcă strîmb ca un tînăr vagabond. Se simte bine așa, sărac, cu mutra asta de sărac, cu trupușorul lui slăbuț. Fotografia seamănă cel mai mult cu cea care n-a fost făcută a fetei de pe bac.

Cea care a cumpărat pălăria roz cu boruri plate și cu panglică lată neagră e ea, femeia dintr-o anumită fotografie, e mama mea. O recunosc mai bine în fotografia asta decît în cele mai recente. E curtea unei case de pe Lacul Mic de la Hanoi. Sîntem împreună, ea și noi, copiii ei. Am patru ani. Mama e în centrul fotografiei. Îi recunosc atitudinea stîngace, nu surîde, ca și cînd ar aștepta ca fotografia să fie gata mai repede. După cît e de trasă la față, din îmbrăcămintea ei oarecum neglijentă, din privirea-i somnolentă, știu că e cald, că e extenuată, că se plictisește. Dar după felul cum sîntem îmbrăcați, noi, copiii ei, ca niște nenorociți, îmi aduc aminte de o anumită stare în care cădea mama uneori și ale cărei semne prevestitoare le cunoșteam chiar

de la vîrsta noastră din fotografie, era cuprinsă, dintr-o dată, de neputința de a ne mai spăla, de a ne mai îmbrăca, și uneori chiar de a ne mai hrăni. Lipsa asta de curaj de a mai trăi, mama o simțea în fiecare zi. Uneori o ținea mult, alteori dispărea odată cu noaptea. S-a întîmplat să am o mamă disperată de o disperare atît de pură că nici măcar fericirea de a trăi, oricît ar fi fost ea de puternică în unele clipe, nu reușea să o facă să uite. Ceea ce nu voi ști niciodată este natura faptelor concrete care o îndemnau în fiecare zi să ne abandoneze astfel. De data asta, probabil că e prostia pe care a comis-o, casa cumpărată de curînd — cea din fotografie — de care n-avea deloc nevoie și tocmai cînd tatăl meu e foarte bolnav, cu cîteva luni înainte de moarte. Sau poate aflase că și ea e bolnavă de aceeași boală de care va muri el ? Datele coincid. Ceea ce nu știu și ceea ce desigur nici ea nu știa, e natura faptelor de care se izbea și care i se citeau pe față. Era oare sfîrșitul apropiat al tatălui meu sau cel al zilei ? Îndoiala asupra acestei căsnicii ? asupra soțului ? asupra copiilor ? sau cea și mai generală asupra tuturor acestor motive ? Așa era în fiecare zi. Sînt sigură de asta. Se întîmpla negreșit în mod brutal. Disperarea apărea într-un anume moment

al fiecărei zile. Urma apoi neputința de a mai face vreun pas înainte, sau somnul, sau uneori nimic, sau, dimpotrivă, cumpărări de case, mutări, sau alteori starea asta, starea asta doar ca o copleșire sau altă dată, regină, tot ce i se cerea, tot ce i se dăruia, casa asta de pe Lacul Mic, fără nici un motiv, tatăl meu pe moarte, sau pălăria asta cu boruri plate, pentru că fetița ținea atît de mult s-o aibă, sau pantofii aurii idem. Sau nimic, sau somn, sau moarte.

Nu văzusem niciodată vreun film cu Indienele care poartă același fel de pălării cu borul plat și cu cozile atîrnate pe piept. În ziua aceea și eu am cozi, nu le-am ridicat pe creștet cum fac de obicei, dar nici nu sînt la fel. Am două codițe lungi ce-mi atîrnă în față aidoma femeilor din filmele pe care nu le-am văzut niciodată, dar sînt codițe de copil. De cînd am pălăria, ca s-o pot purta, nu-mi mai ridic părul. De cîtva timp încoace mi-l întind foarte tare, îl piaptăn spre spate, aș vrea să fie drept ca să se vadă mai puțin. În fiecare seară mi-l piaptăn și-mi fac din nou codițele înainte de a mă culca așa cum m-a învățat mama. Am un păr des, mătăsos, dureros, o masă arămie care-mi ajunge pînă în talie. Mi se spune adesea că e tot ce am eu mai frumos,

iar eu cred că asta înseamnă că nu sînt frumoasă. Părul ăsta nemaipomenit îl voi tăia la douăzeci și trei de ani, la Paris, la cinci ani după ce am părăsit-o pe mama. Am spus : tăiați. A tăiat. Totul dintr-o singură mișcare, iar la ultima scurtare, foarfeca rece a atins pielea de pe ceafă. A căzut pe jos. Am fost întrebată dacă voiam să-l iau, ca să-l pună într-un pachet. Am spus nu. După aceea nu mi s-a mai zis că am păr frumos, vreau să spun că nu mi s-a mai zis cu aceeași insistență, cum mi se zicea înainte de a-l tăia. După aceea, se spunea mai degrabă : are o privire frumoasă. Și surîsul, drăguț.

Pe bac, priviți-mă, îl mai am încă. Cincisprezece ani și jumătate. Am început să mă fardez. Îmi dau cu cremă Tokalon, încerc să-mi ascund pistruii de pe pomeții obrajilor, sub ochi. Peste crema Tokalon, mă dau cu pudră de culoarea pielii, marca Houbigan. Pudra e a mamei, care-și dă cînd se duce la recepțiile de la Administrația generală. În ziua aceea m-am dat și cu roșu de buze, închis, cum era moda atunci, vișiniu. Nu știu cum mi l-am procurat, probabil că Hélène Lagonelle l-a furat de la mama ei pentru mine, nu mai știu. Parfum n-am, mama e cu apa de colonie și cu săpunul Palmolive.

Pe bac, lîngă autocar, e o limuzină mare, neagră, cu un șofer în livrea de bumbac alb. Da, e marele automobil funebru al cărților mele. E un Morris Léon Bollée. Lancia neagră a ambasadei Franței din Calcutta nu și-a făcut încă intrarea în literatură.

Între șoferi și stăpîni mai este și un geam glisant. Mai sînt și strapontine. E mare cît o cameră.

În limuzină se află un bărbat foarte elegant care mă privește. Nu e un alb. E îmbrăcat după moda europeană, poartă un costum de tussor deschis ca bancherii din Saigon. Mă privește. M-am obișnuit să fiu privită. În colonii, femeile albe atrag privirile, chiar și fetițele albe de doisprezece ani. De trei ani încoace și albii se uită la mine pe stradă, iar prietenii mamei mă invită amabil să iau o gustare la ei, la ora cînd nevestele lor joacă tenis la Clubul Sportiv.

S-ar putea să mă înșel, să cred că sînt frumoasă la fel ca femeile frumoase, ca femeile

privite, pentru că într-adevăr atrag foarte mult privirile. Dar eu știu că nu e vorba de frumusețe, ci de altceva, de exemplu de suflet. Par ceea ce vreau să par, chiar și frumoasă, dacă așa vrea lumea să fiu, frumoasă, sau drăguță, drăguță de exemplu pentru familie, pentru familie, nu mai mult, pot să devin oricum mi se cere. Și s-o cred. Să cred că sînt chiar fermecătoare. De îndată ce cred așa, de îndată ce aceasta reprezintă un adevăr pentru cel care mă vede și care dorește să fiu pe gustul lui, mă conving și eu. În felul acesta, pe deplin conștientă pot să fiu fermecătoare, deși sînt obsedată de condamnarea la moarte a fratelui meu. Pentru moarte, o singură complice, mama. Spun cuvîntul fermecător, așa cum îl auzeam în jurul meu, în jurul copiilor.

Sînt de pe acum în cunoștință de cauză. Știu cîte ceva. Știu că nu rochiile le fac pe femei mai frumoase sau mai puțin frumoase, nici îngrijirile cosmetice, nici prețul cremelor, nici raritatea și prețul podoabelor. Știu că problema e în altă parte. Nu știu unde e. Știu doar că nu e acolo unde cred femeile. Mă uit la femeile de pe străzile din Saigon, la cele de la posturile din brusă. Unele sînt foarte frumoase, foarte albe,

se îngrijesc cu multă atenție de frumusețea lor aici, mai ales în posturile din brusă. Nu fac nimic, nu fac decît să se păstreze, se păstrează pentru Europa, pentru iubiți, pentru vacanțele în Italia, pentru concediile lungi de șase luni la fiecare trei ani, cînd vor putea în sfîrșit să vorbească despre ce se petrece aici, despre existența asta colonială atît de deosebită, despre serviciul celor de aici, despre servitorii atît de desăvîrșiți, despre vegetație, despre baluri, despre vilele albe, mari să te pierzi în ele, în care locuiesc funcționarii din posturile îndepărtate. Așteaptă. Se îmbracă elegant pentru orice fleac. Se privesc. În umbra vilelor, se privesc pentru mai tîrziu, își închipuie că trăiesc un roman, au dulapurile pline de rochii că nu mai știu ce să facă cu ele, colecționate ca și timpul, lung șir al zilelor de așteptare. Unele înnebunesc. Altele sînt părăsite pentru o slujnică tînără care tace. Părăsite. Auzi acest cuvînt cum le dă tîrcoale, zgomotul pe care-l face, zgomotul palmei date. Altele se omoară.

Această diminuare a femeilor față de ele însele, săvîrșită chiar de ele, o socoteam întotdeauna ca o greșeală.

Nu era nevoie să atragi dorința. Se afla în cea care o provoca sau nu exista deloc. Era prezentă de la prima privire sau nu existase

niciodată. Însemna înțelegerea imediată a raportului de sexualitate sau nu însemna nimic Am știut-o și pe asta, înainte de *experiment*.

Numai Hélène Lagonelle era în afara legii greșelii. Rămasă în copilărie.

Multă vreme eu nu am avut rochiile mele. Rochiile mele sînt ca niște saci, făcute din rochii vechi de-ale mamei, care sînt și ele tot ca niște saci. În afară de cele pe care mama i le dă lui Dô ca să mi le lucreze. E guvernanta care n-o va părăsi niciodată pe mama, nici cînd se va întoarce în Franța, nici cînd fratele meu cel mare va încerca s-o violeze în locuința oficială din Sadec, nici cînd nu va mai fi plătită. Dô a fost crescută la maici, brodează și face pliuri, coase de mînă așa cum nu se mai coase de secole, cu ace subțiri ca firul de păr. Pentru că știe să brodeze, mama o pune să brodeze cearșafuri, pentru că știe să facă pliuri, mama o pune să-mi facă rochii cu pliuri, rochii cu volane, mă simt în ele ca în niște saci, sînt demodate, întotdeauna copilărești, două rînduri de pliuri în față și guler rotund, sau tighel pe fustă, sau volane bordisite cu bieuri ca să pară ca de „casă de mode". Port rochiile astea ca niște saci cu cordoane care le deformează, ceea ce le face să devină veșnice.

Cincisprezece ani și jumătate. Corpul e subțiratec, aproape plăpînd, cu sîni de copilă încă, fardată cu roz palid și cu roșu. Și pe deasupra ținuta asta care ar putea provoca hazul și de care nimeni nu rîde. Îmi dau seama că ăsta-i secretul. Ăsta-i secretul și nici un zar nu a fost încă aruncat, văd asta în ochi, totul e de pe acum în ochi. Vreau să scriu. I-am spus odată mamei : eu asta vreau, să scriu. Prima oară nici un răspuns. Apoi mă întreabă : ce să scrii ? Îi zic, cărți, romane. Ea spune cu asprime : după agregația de matematică ai să scrii dacă vrei, nu mă mai interesează. E împotrivă, nu e ceva de mare scofală, nu e o muncă, e o glumă, îmi va spune mai tîrziu : o idee copilărească.

Fetița cu pălăria de fetru e în lumina mîloasă a fluviului, singură pe puntea bacului, sprijinită de parapet. Pălăria de bărbat colorează în roz întreaga priveliște. E singura culoare. În soarele cețos al fluviului, soarele căldurii, malurile s-au șters, fluviul pare că se unește cu orizontul. Fluviul curge surd, nu se aude nici un zgomot, ca sîngele în corp. Nici o adiere de vînt deasupra apei. Motorul bacului, singurul zgomot din această scenă, cel al unui motor vechi, hodorogit, cu bielele înfundate. Din

cînd în cînd, în ușoare rafale, zgomotul vocilor. Și apoi lătrăturile cîinilor se aud de peste tot, de dincolo de ceață, din toate satele. Fetița îl cunoaște pe barcagiu de cînd era mică. Barcagiul îi surîde și o întreabă ce mai face Doamna Directoare. Zice că o vede deseori trecînd noaptea, că se duce deseori la concesiunea din Cambodgia. Mama e bine, zice fetița. În jurul bacului, fluviul e umflat, apele lui în curgerea lor trec peste apele stătătoare ale orezăriilor, dar nu se amestecă cu ele. A cărat tot ce a întîlnit în cale, de la Tonlesap, pădurea cambodgiană. Duce tot ce vine, colibe, păduri, incendii stinse, păsări moarte, cîini morți, tigri, bivoli înecați, oameni înecați, nade, insulițe din zambile de apă lipite între ele, totul se îndreaptă spre Pacific, nimic nu are timp să se scufunde, totul e cărat de vîltoarea adîncă și iute a curentului interior, totul rămîne suspendat pe suprafața forței fluviului.

I-am răspuns că ceea ce vreau înainte de orice e să scriu, nimic altceva, doar atît, nimic altceva. E geloasă, fără doar și poate. Nici un răspuns, o privire scurtă, îndreptată îndată după aceea în altă parte, mișcarea imperceptibilă a umerilor, de neuitat. Voi fi prima care voi pleca. Vor mai trece cîțiva ani pînă cînd mă

va pierde, pînă cînd o va pierde pe ea, pe fetița asta. În privința băieților nu avea nici un motiv de teamă. Dar fata, într-o zi, o știa prea bine, va pleca, va reuși să scape. Prima la franceză. Directorul îi spune : fata dumneavoastră, Doamnă, e prima la franceză. Mama nu zice nimic, absolut nimic, nemulțumită că nu-i sînt băieții primii la franceză, afurisita, mama mea, dragostea mea, întreabă : și la matematică ? I se răspunde : nu e încă prima, dar o să fie. Mama întreabă : cînd o să fie ? I se răspunde : cînd o să vrea ea, doamnă.

Mama mea, dragostea mea, cu felul ei ridicol de a purta ciorapi de bumbac cîrpiți de Dô, la Tropice, ea încă mai crede că trebuie să porți ciorapi dacă ești doamna directoare a școlii, cu rochiile ei ponosite, fără nici o formă, refăcute de Dô, parcă vine și acum drept de la ferma ei din Picardia, întesată de verișoare, poartă totul pînă se uzează complet, crede că așa trebuie, că trebuie să-ți meriți pantofii, pantofii ei sînt scîlciați, calcă strîmb, cu un efort îngrozitor, părul și-l întinde și îl strînge într-un coc de chinezoaică, ne face de rîs, mă face de rîs, pe stradă în fața liceului, cînd vine cu mașina ei B 12 în fața liceului, toată lumea se uită la ea, ea nu-și dă seama de nimic, niciodată, ar trebui închisă, bătută, omorîtă. Se uită

la mine, zice : poate că tu ai să reușești să scapi. Ziua și noaptea, ideea fixă. Important nu e să reușești ceva, important e să scapi de acolo de unde te afli.

Cînd mama își mai revine, cînd iese din disperare, descoperă pălăria bărbătească și pantofii aurii. Mă întreabă ce înseamnă asta. Îi spun că nu înseamnă nimic. Mă privește, îi place așa, surîde. Nu e rău, zice ea, nu-ți stă rău, te schimbă. Nu întreabă dacă le-a cumpărat ea, știe că ea a făcut-o. Știe că e în stare de așa ceva, că în unele zile, în acele zile despre care vorbeam, poți să obții orice de la ea, nu are nici o putere asupra noastră. Îi zic : nu costă deloc scump, n-ai de ce să te superi. Întreabă la ce magazin. Îi zic că era pe strada Catinat, solduri ieftine. Se uită la mine cu simpatie. Găsește probabil că e un semn bun o asemenea imaginație a fetiței, de a inventa felul ăsta de a se îmbrăca. Nu numai că admite caraghioslîcul ăsta, indecența asta, ea, serioasă ca o văduvă, îmbrăcată ca vai de lume, dar pe deasupra această indecență îi mai și place.

Legătura cu sărăcia se află și în pălăria bărbătească, deoarece va trebui ca banii să

intre în casă, într-un fel sau altul, va trebui neapărat. În jurul ei sînt pustiurile, fiii ei sînt pustiurile, nu vor face nimic, terenurile sărate la fel, bani zvîrliți, totul va fi pierdut. Rămîne doar fetița care va crește mare și care va ști poate într-o zi cum se aduc banii în casă. Din acest motiv, ea nu știe, nu știe că mama îi permite fetei ei să iasă în ținuta asta de copilă prostituată. Și tot din acest motiv fata se pricepe de pe acum să îndrepte atenția care i se acordă ei spre aceea pe care ea o acordă banilor. Asta o face pe mamă să surîdă.

Mama nu o va împiedica să o facă atunci cînd ea va căuta bani. Copila va spune : i-am cerut cinci sute de piaștri pentru întoarcerea în Franța. Mama va spune că e bine, că e atît cît trebuie ca să te instalezi la Paris, va spune : cinci sute de piaștri ajung. Copila știe că ceea ce face ea acum este exact ceea ce mama ar fi ales pentru copilul ei, dacă ar fi îndrăznit, dacă ar fi avut puterea, dacă răul pe care i-l stîrnea gîndul n-ar fi fost prezent, în fiece zi, apăsător.

În relatările din cărțile mele care se referă la copilăria mea, nu mai știu prea bine ce am evitat să spun, ce-am spus, cred că am vorbit de dragostea noastră pentru mama, dar nu știu dacă am spus ceva despre ura pe care o nu-

tream pentru ea, și despre dragostea ce ne lega pe unii de alții, ca și ura, îngrozitoare, în povestea asta obișnuită a ruinei și a morții, care era povestea acestei familii, în ambele cazuri, în cel al dragostei ca și în cel al urii și care scapă încă puterii mele de înțelegere, rămînîndu-mi mereu inaccesibilă, ascunsă în străfundul măruntaielor, oarbă ca un nou născut de o zi. Ea e locul de pe pragul căruia începe tăcerea. Ceea ce se petrece aici e tocmai tăcerea, cazna asta treptată a întregii mele existențe. Mă aflu încă tot aici în fața acestor copii posedați, la aceeași distanță de mister. Nu am scris niciodată crezînd totuși că o fac, nu am iubit niciodată crezînd totuși că iubesc, nu am făcut nimic altceva decît să aștept în fața ușii închise.

Cînd mă aflu pe bacul de pe Mekong, în ziua limuzinii negre, concesiunea barajului n-a fost încă abandonată de mama. Din cînd în cînd, mai facem din nou drumul, ca înainte, noaptea, ne ducem toți trei, stăm acolo cîteva zile. Stăm pe veranda bungalovului, cu fața la muntele Siam și pe urmă plecăm din nou. Ea nu are nimic de făcut acolo, dar se duce uneori. Fratele meu cel mic și cu mine stăm lîngă ea pe verandă cu fața spre pădure. Acum

sîntem prea mari, nu mai facem baie în rîu, nu mai mergem la vînătoare de pantere negre în mlaștinile de la gurile fluviului, nu ne mai ducem nici în pădure nici în satele cu plantații de piper. Totul a crescut în jurul nostru. Nu mai sînt copii, nici pe bivoli nici în altă parte. Sîntem și noi cuprinși de același sentiment straniu și aceeași toropeală care a cuprins-o pe mama ne-a cuprins și pe noi. N-am învățat mai nimic, doar să privim pădurea, să așteptăm, să plîngem. Terenurile din partea de jos sînt definitiv pierdute, servitorii cultivă parcelele din partea de sus, le lăsăm lor orezul nedecorticat, stau aici fără leafă, profită de colibele bune construite cu banii mamei mele. Țin la noi ca și cînd am face parte din familia lor, spun că păzesc bungalovul și-l păzesc. Nu lipsește nimic din vesela sărăcăcioasă. Acoperișul putrezit de ploi continuă să se surpe. Dar mobilele sînt șterse de praf. Iar forma bungalovului e intactă, pură ca un desen și o vezi de pe șosea. În fiecare zi sînt deschise ușile ca să intre vîntul și să usuce lemnăria. Seara sînt închise împotriva cîinilor vagabonzi, a contrabandiștilor din munți.

Vedeți, prin urmare, că nu la cantina de la Réam, așa cum am scris altădată, l-am întîl-

nit pe bărbatul bogat cu limuzina neagră, asta s-a întîmplat după abandonarea concesiunii, doi sau trei ani mai tîrziu, pe bac, în această zi despre care povestesc, în lumina asta de ceață și zăpușeală.

La un an și jumătate de la această întîlnire mama se întoarce cu noi în Franța. Își va vinde toate mobilele. Iar după aceea se va duce pentru ultima oară la baraj. Se va așeza pe verandă cu fața spre apus, ne vom îndrepta încă o dată privirile spre Siam, o ultimă dată, niciodată de atunci, nici cînd ea va părăsi din nou Franța, cînd își va schimba din nou planurile și cînd va reveni iarăși în Indochina pentru a ieși la pensie la Saigon, nu se va mai duce niciodată în fața acestui munte, în fața acestui cer galben și verde de deasupra pădurii.

Da, trebuie să spun, cînd nu mai era de mult tînără, a luat-o de la capăt. A înființat o școală de limbă franceză, Noua Școală franceză care îi va permite să plătească o parte din studiile mele și să-l întrețină pe fiul ei cel mare în tot timpul vieții ei.

Fratele meu cel mic a murit în trei zile de o bronhopneumonie, n-a rezistat inima. Atunci

am părăsit-o pe mama. Era pe vremea ocupației japoneze. Totul s-a sfîrșit în ziua aceea. Nu i-am mai pus niciodată vreo întrebare despre copilăria noastră. Pentru mine ea a murit din cauza morții frățiorului meu. La fel și fratele meu cel mare. N-am putut să trec peste oroarea pe care mi-au provocat-o dintr-o dată, Nu mă mai interesează. Din ziua aceea nu mai știu nimic despre ei. Nu știu nici măcar cum a reușit ea să-și plătească datoriile la cămătari. Într-o bună zi n-au mai venit. Îi văd. Stau jos în salonașul de la Sadec, înfășurați în alb, stau acolo fără să scoată o vorbă, luni, ani de zile. O aud pe mama cum plînge și cum îi insultă, e în camera ei, nu vrea să iasă, țipă să o lase în pace, ei sînt surzi, calmi, surîzători, continuă să stea și apoi într-o bună zi dispar. Au murit acum, mama și cei doi frați ai mei. Și pentru amintiri e prea tîrziu. Acum nu-i mai iubesc. Nu mai știu dacă i-am iubit. I-am părăsit. Nu mai am în nări parfumul pielii ei, nici în ochi nu mai am culoarea ochilor ei. Nu-mi mai aduc aminte de voce, doar uneori de cea a blîndeții însoțită de oboseala serii. Rîsul, nu-l mai aud, nici rîsul, nici țipetele. S-a sfîrșit, nu-mi mai aduc aminte. De aceea scriu atît de ușor despre ea

acum, atît de mult, atît de întins, a devenit o scriitură curgătoare.

Femeia asta a stat probabil la Saigon din 1932 pînă în 1949. Frățiorul meu moare în decembrie 1942. Nu se mai poate deplasa nicăieri. A rămas acolo, lîngă mormînt, zice ea. Și apoi, pînă la urmă, s-a întors în Franța. Fiul meu avea doi ani cînd ne-am întîlnit amîndouă. Era prea tîrziu ca să ne mai regăsim. Am înțeles asta de la prima privire. Nu mai era nimic de regăsit. În afară de fiul ei cel mare, restul se sfîrșise cu totul. S-a dus să stea și să moară în Loir-et-Cher într-o imitație de castel Ludovic al XIV-lea. Locuia împreună cu Dô. Îi era tot așa de frică noaptea. Cumpărase o pușcă. Dô stătea la pîndă în camerele mansardate de la ultimul etaj al castelului. Îi cumpărase o proprietate și fiului ei cel mare aproape de Amboise. Erau și păduri. El a pus să se taie pădurile. S-a dus să joace banii într-un club de bacara la Paris. Pădurile au fost pierdute într-o noapte. Dacă amintirea mă copleșește dintr-o dată, dacă fratele meu mă face poate să-mi dea lacrimile, e după pierderea banilor din aceste păduri. Ceea ce știu e că l-au găsit întins în automobilul lui, în Montparnasse, în fața Cupolei, că voia să

moară. Pe urmă, nu mai știu. Ce-a făcut ea din castelul ei, e de-a dreptul de neînchipuit, și asta tot pentru fiul ei cel mare, care nu știe, el, copilul de cincizeci de ani, să cîștige un ban. Ea cumpără clocitori electrice, le instalează în holul mare de jos. Are șase sute de puișori dintr-o dată, patruzeci de metri pătrați de puișori. Greșise manevrarea infraroșiilor, nici un puișor nu se poate hrăni. Cei șase sute de puișori au un cioc care nu coincide, care nu se închide, mor toți de foame, iar ea s-a lecuit. Am ajuns la castel tocmai cînd puii ieșeau din găoace. Era mare sărbătoare. Pe urmă, duhoarea puilor morți și cea a hranei lor e atît de pătrunzătoare, că nu mai pot mînca în castelul mamei mele fără să vomit.

A murit între Dô și cel pe care-l numește copilul ei în camera ei imensă de la primul etaj, aceea în care punea oile să doarmă, pa-tru pînă la șase oi în jurul patului ei cînd era ger, mai multe ierni la rînd, ultimele.

Aici, în ultima locuință, cea de pe Loara, cînd va fi terminat cu acel du-te-vino neîntrerupt, la sfîrșitul întîmplărilor acestei familii, aici văd limpede pentru prima oară nebunia. Văd că mama mea e fără îndoială ne-

bună. Văd că Dô și fratele meu au avut întotdeauna acces la această nebunie. Dar că eu, nu, n-o văzusem încă niciodată. Că n-o văzusem niciodată pe mama mea în situația de a fi nebună. Dar era. Din naștere. În sînge. Nu era bolnavă din cauza nebuniei ei, o trăia ca pe o sănătate. Între Dô și fiul ei cel mare. În afară de ei nimeni nu-și dădea seama. A avut întotdeauna mulți prieteni, îi păstra pe aceiași ani de zile, dar avea mereu și prieteni noi, deseori foarte tineri, dintre cei care veneau de la posturile din brusă, sau mai tîrziu dintre cei din Touraine printre care erau pensionari din coloniile franceze. Era mereu înconjurată de prieteni și asta la orice vîrstă, datorită faptului că era deșteaptă, ziceau ei, atît de vioaie, de veselă, atît de naturală, o adevărată încîntare.

Nu știu cine a făcut fotografia disperării. Cea din curtea casei de la Hanoi. Poate tata pentru ultima oară. Peste cîteva luni avea să fie repatriat în Franța din motive de sănătate. Înainte de asta va schimba postul, va fi numit la Pnom-Penh. Va sta aici cîteva săptămîni. Va muri în mai puțin de un an. Mama va refuza să se ducă cu el în Franța, va rămîne acolo unde se afla, țintuită acolo. La Pnom-Penh. În casa asta nemaipomenită, cu vederea spre Mekong, fostul palat al regelui Cambodgiei, în mijlocul parcului înfricoșător, hectare întregi, în care mamei îi e frică. Noaptea ne sperie. Dormim toți patru în același pat. Ea spune că îi e frică noaptea. În reședința asta va afla mama de moartea tatălui meu. O va afla înaintea sosirii telegramei, încă din ajun, după un semn pe care doar ea singură l-a văzut și l-a auzit, după pasărea aceea care strigase în plină noapte, ca scoasă din minți, rătăcită în biroul din aripa de nord a palatului, cel al tatălui meu. Tot acolo, la cîteva zile după moartea soțului ei, și tot în plină noapte, mama a văzut chipul tatălui, al tatălui ei. Aprinde lumina. El e acolo. Stă lîngă masă, în picioare, în imensul salon octogonal al palatului. O privește. Îmi aduc aminte de un urlet, de un strigăt. Ne-a trezit din somn, ne-a povestit întîmplarea, cum era îmbrăcat, în hainele lui de duminică, de culoare cenușie, cum stătea, și privirea lui, ațintită asupra ei. Zice : l-am strigat ca atunci cînd eram mică. Zice : nu mi-a fost frică. A alergat spre închipuirea dispărută. Amîndoi au murit la datele și orele păsărilor, ale închipuirilor. Fără îndoială că de asta o admiram noi pe mama pentru știința ei în toate cele, inclusiv în cele ale morții.

Bărbatul elegant s-a dat jos din limuzină, fumează o țigară englezească. Se uită la fata cu pălărie bărbătească și cu pantofi aurii. Se îndreaptă încet către ea. E intimidat, se vede cît de colo. La început nu surîde. La început îi oferă o țigară. Îi tremură mîna. E diferența de rasă, nu e alb, trebuie să treacă peste asta, de aceea tremură. Ea îi spune că nu fumează, nu mulțumesc. Ea nu mai spune nimic altceva, nu-i spune lăsați-mă în pace. Atunci lui îi e mai puțin frică. Atunci el îi spune că parcă visează. Nu e cazul ca ea să-i răspundă, ce i-ar răspunde? Așteaptă. Atunci el o întreabă : dar de unde veniți? Îi spune că e fiica învățătoarei de la școala de fete din Sadec. El stă să se gîndească iar după aceea îi spune că a auzit vorbindu-se de această doamnă, mama ei, de ghinionul ei cu concesiunea cumpărată în Cambodgia, e adevărat, nu-i așa? Da e adevărat.

El îi spune din nou că e de necrezut să o vadă pe bacul ăsta. Dis-de-dimineață, o fată tînără, frumoasă ca ea, nu vă dați seama, e de-a dreptul uimitor, o tînără albă într-un autobuz pentru indigeni.

Îi spune că pălăria îi stă bine, chiar foarte bine, că e... original... o pălărie bărbătească, de ce nu? e atît de drăguță că poate să-și permită orice.

Ea îl privește. Îl întreabă cine e. El îi spune că s-a întors de la Paris unde și-a făcut studiile, că locuiește la Sadèc, în fața fluviului, în casa aceea mare, cu terase mari mărginite de balustrade cu ceramică albastră. Îl întreabă ce e. Îi spune că e chinez, că familia lui a venit din China de Nord, de la Fu-Shuan. Îmi dați voie să vă conduc acasă la Saigon? Ea acceptă. Îi spune șoferului să ia bagajele fetei din autobuz și să le pună în automobilul negru.

Chinez. Face parte din minoritatea financiară de origine chineză, care deține toate imobilele populare din colonie. El e cel care traversa Mekongul, în ziua aceea, în drum spre Saigon.

Ea se urcă în automobilul negru. Se închide portiera. Dintr-o dată o umbră de tristețe, o sfîrșeală, lumina deasupra fluviului care dispare încet. O tăcere, ușoară și ea, o ceață, pretutindeni.

Nu voi mai călători niciodată cu autobuzul pentru indigeni. De-acum înainte voi avea o limuzină cu care mă voi duce la liceu și cu

care mă voi întoarce la pension. Voi lua masa în localurile cele mai elegante din oraș. Și tot timpul îmi va părea rău de tot ce fac, de tot ce las, de tot ce iau, și bun și rău, autobuzul, șoferul autobuzului cu care rîdeam, bătrînele care mestecă tutun de pe locurile din spate, copiii de pe port-bagaj, familia de la Sadec, groaza de familia de la Sadec, geniala ei tăcere.

El vorbea. Spunea că îi e dor de Paris, de fermecătoarele pariziene, de petreceri, de chefuri, ce să mai zic, de cafenelele Coupole, Rotonde, Rotonde îmi place cel mai mult, de baruri, de viața asta „formidabilă" pe care a dus-o timp de doi ani. Ea asculta atentă la toate datele ce reieșeau din vorbele lui care te făceau să deduci bogăția, să-ți dai seama de numărul milioanelor. Continua să povestească. Mama lui murise, era singur la părinți. Nu-l mai avea decît pe tatăl lui, posesorul banilor. Dar știți ce înseamnă, înțepenit în pipa lui de opiu, cu fața la fluviu de zece ani, își administrează averea de pe patul lui de campanie. Ea spune că înțelege.

Se va opune căsătoriei fiului său cu micuța prostituată albă din postul de la Sadec.

Imaginea se alcătuiește cu mult înainte de a fi intrat în vorbă cu copila albă lîngă parapet, în clipa cînd s-a dat jos din limuzina neagră, cînd a început să se apropie de ea, iar ea, ea știa precis, știa că lui îi e frică.

Din prima clipă ea își dă oarecum seama că poate face orice din el. Prin urmare că și cu alții, nu numai cu el, ar putea face orice din ei, dacă s-ar ivi prilejul. Și mai știe ceva, că de-acum înainte a sosit vremea cînd nu mai poate da înapoi de la anumite obligații pe care le are față de ea însăși. Și că despre asta mama ei nu trebuie să afle nimic, și nici frații ei, ea știe asta din ziua aceea. De îndată ce s-a urcat în automobilul negru a știut-o, se află în afara familiei pentru prima oară și pentru totdeauna. De acum înainte ei nu mai trebuie să știe ce se întîmplă cu ea. Dacă le-o vor lua, dacă le-o vor duce, dacă le-o vor răni, dacă le-o vor strica, ei nu mai trebuie să știe absolut nimic. Nici mama, nici frații. Asta va fi soarta lor pe viitor. Îi vine de pe acum să plîngă în limuzina neagră.

Fata va avea acum de-a face cu acest bărbat, cel pe care l-a cunoscut pe bac.

În ziua aceea, într-o joi, totul s-a întîmplat foarte repede. În fiecare zi a venit s-o ia de la liceu ca s-o conducă la pension. Și pe urmă odată a venit într-o joi după-amiază la pension. A luat-o în automobilul negru.

E la Cholen. Pe partea opusă față de bulevardele care leagă orașul chinezesc de centrul Saigonului, străzile acelea late în stil american brăzdate de tramvaie, de trăsurici, de autobuze. E la începutul după-amiezii. A scăpat de plimbarea obligatorie a fetelor de la pension. E o locuință în partea de sud a orașului. Încăperea e modernă, mobilată la întîmplare, așa s-ar zice, cu mobile „modern style". El zice : n-am ales eu mobilele. În cameră e întuneric, ea nu-i spune să deschidă obloanele. Nu simte nimic foarte definit, nici ură, nici repulsie, asta înseamnă, fără îndoială, dorință. E neștiutoare în această privință. A consimțit să vină de îndată ce el a rugat-o în seara precedentă. E acolo unde trebuie să fie, deplasată acolo. O cuprinde oarecum frica. Într-adevăr se pare că frica ar trebui să corespundă nu numai cu ceea ce așteaptă ea, dar și cu ceea ce ar trebui să se întîmple fără greș, în cazul ei. E foarte atentă la aspectul obiectelor, la lumină, la zgomotul orașului în care este cufundată camera. Iar

el, tremură. O privește mai întîi ca și cînd ar aștepta ca ea să zică ceva, dar ea nu zice nimic. Atunci rămîne nemișcat și el, nu o dezbracă, îi spune că o iubește ca un nebun, i-o spune în șoaptă. Apoi tace. Ea nu-i răspunde. Nu putea să-i răspundă că ea nu-l iubește. Nu spune nimic. Dintr-o dată, își dă seama, așa pe neașteptate, că el n-o cunoaște, că nu o va cunoaște niciodată, că nu are cum să cunoască atîta perversitate. Și nu va putea niciodată s-o ia atît de mult pe ocolite ca să pună mîna pe ea. Ea e cea care trebuie să știe. Știe. Pornind de la ignoranța lui, ea știe dintr-o dată : îl plăcea încă de pe bac. Îl place, totul nu depinde decît de ea.

Ea îi spune : aș prefera să nu mă iubești. Chiar dacă mă iubești, aș vrea să faci așa cum faci de obicei cu femeile. O privește înspăimîntat, o întreabă : asta vrei ? Ea spune că da. El a și început să sufere acolo, în camera aceea, pentru prima oară, nu minte deloc în această privință. Îi spune că știe de pe acum că ea nu-l va iubi niciodată. Îl lasă să vorbească. Mai întîi ea îi spune că nu știe, după aceea îl lasă să vorbească.

Îi spune că e singur, îngrozitor de singur cu dragostea asta pentru ea. Ea îi spune că și ea e singură. Nu-i spune cu ce. El spune: ai ve-

nit aici cu mine așa cum te-ai fi dus cu oricare altul. Ea îi spune că nu poate să știe, că n-a mers niciodată cu cineva într-o cameră. Îi spune că nu vrea ca el să-i vorbească, ce vrea ea e ca el să facă ce face de obicei cu femeile pe care le aduce în garsoniera lui. Îl roagă să facă așa.

I-a smuls rochia, o aruncă, i-a smuls tot ce mai avea pe ea, o duce în brațe așa goală pînă în pat. Pe urmă se întoarce pe partea cealaltă a patului și plînge. Iar ea, încetișor, cu răbdare, îl trage spre ea și începe să-l dezbrace. O face cu ochii închiși. Nu se grăbește. El vrea să facă unele mișcări ca s-o ajute. Ea îi spune să nu se miște. Lasă-mă pe mine. Îi spune că vrea să-l dezbrace ea. Și o face. Îl dezbracă. La rugămintea ei, el își deplasează corpul în pat, dar ușor, cu grijă, ca și cînd n-ar vrea s-o trezească.

Pielea e somptuos de catifelată. Trupul. Trupul e slab, fără vlagă, fără mușchi, ai zice că a fost bolnav, că e în convalescență, nu e păros, e foarte plăpînd, parcă ar fi supus unei insulte, suferind. Ea nu se uită la chipul lui. Nu-l privește. Îl mîngîie. Îi mîngîie trupul, pielea catifelată, îi mîngîie

culoarea aurie, necunoscuta noutate. El geme, plînge. Se simte copleșit de dragoste.

Și o iubește plîngînd. La început e durerea. Iar după aceea durerea devine altceva, se transformă, smulsă, dusă spre plăcere, contopită cu ea.

Marea, fără formă, pur și simplu de neasemuit.

Încă de pe bac, înainte de vremea ei, imaginea ar fi participat la această clipă.

Imaginea femeii cu ciorapii cîrpiți a străbătut încăperea. Ea apare în sfîrșit cu chipul de fată. Băieții o știau. Fata încă nu. Ei nu vor vorbi niciodată împreună despre mama, despre ceea ce știu și îi desparte de ea, despre ceea ce știu în mod hotărît și definitiv despre copilăria mamei.

Mama n-a cunoscut plăcerea.

Mă întreabă dacă m-a durut, îi spun nu, el zice că e fericit că e așa. Revine pe nesimțite, îl doresc din nou. Mă întreb cum de am avut tăria să rezist oprelișților puse de mama. Cu calmul ăsta, cu hotărîrea asta. Cum am reușit să ajung „pînă la capătul ideii“.

Ne privim. Mă sărută. Mă întreabă de ce am venit. Îi spun că trebuia s-o fac, că era ca un fel de obligație. E pentru prima oară că

vorbim. Îi vorbesc despre existența celor doi frați ai mei. Îi spun că n-avem bani. Că nu mai avem nimic. Îl cunoaște pe fratele cel mare, l-a întîlnit în localurile unde se fumează opiu. Îi spun că fratele ăsta fură bani de la mama ca să se ducă să fumeze, îi fură pe servitori, iar uneori patronii localurilor de opiu vin să-i ceară mamei banii. Îi vorbesc despre baraje. Îi spun că mama o să moară, că n-o să mai poată s-o ducă așa. Că moartea foarte apropiată a mamei va fi negreșit legată și de ce mi s-a întîmplat mie astăzi.

Simt că îl doresc.

Mă compătimește, îi spun că nu, că nu sînt de compătimit, că nimeni nu este de compătimit, în afară de mama. Îmi spune : ai venit pentru că am bani. Îi spun că îl doresc așa cu banii lui, că atunci cînd l-am văzut se afla în acel automobil, în acești bani și că prin urmare, nu pot ști ce aș fi făcut dacă situația ar fi fost alta. Zice : aș vrea să te iau cu mine, să plecăm împreună. Îi spun că deocamdată n-aș putea s-o părăsesc pe mama, fără să mor de durere. Îmi spune că hotărît lucru n-a avut noroc cu mine, dar că-mi va da oricum bani, să nu mă neliniștesc. S-a întins din nou. Din nou tăcem amîndoi. Larma orașului e foarte puternică. O poți asemui cu sonorul unui film

pus prea tare, care te asurzește. Îmi amintesc perfect, camera e întunecoasă, nu ne spunem nimic, e înconjurată de vacarmul neîntrerupt al orașului, îmbarcată în oraș, în mișcarea orașului. Ferestrele n-au geamuri, au storuri și obloane. Pe storuri se văd umbrele celor care trec prin soarele trotuarelor. Furnicarul de oameni e întotdeauna enorm. Umbrele sînt vărgate în mod egal de lamelele obloanelor. Clăpăitul saboților de lemn te izbește în cap, vocile sînt stridente, chineza e o limbă țipată, așa cum îmi imaginez întotdeauna limbile din deșerturi, e o limbă nemaipomenit de străină.

Afară se lasă seara, o simți după zgomotul vocilor și al pașilor, din ce în ce mai numeroși, din ce în ce mai amestecați. E un oraș de huzur, mai ales noaptea. Și noaptea începe acum odată cu apusul soarelui.

Patul e despărțit de oraș prin obloanele cu spații largi, prin storul de bumbac. Nici un alt material dur nu ne desparte de ceilalți oameni. Ei nu știu de existența noastră. Noi însă o simțim întrucîtva pe a lor, suma vocilor lor, a mișcărilor lor, ca o sirenă care ar scoate un urlet frînt, trist, fără ecou.

Pătrund în cameră mirosurile de zahăr ars, de alune prăjite, de supe chinezești, de cărnuri fripte, de mirodenii, de iasomie, de praf,

3 — Iubitul 220

de tămîie, de foc din cărbuni de lemn, aici focul se transportă în coșuri, se vinde pe străzi, mirosul orașului este cel al satelor din brusă, al pădurii.

L-am văzut deodată într-un halat negru. Stătea jos, bea un whisky, fuma.

Mi-a spus că am dormit, că el a făcut un duș. Nici n-am simțit cînd am adormit. A aprins o lampă pe o măsuță joasă.

E un bărbat care își are obiceiurile lui, mă gîndesc dintr-o dată la el, cu siguranță că vine destul de des în camera asta, e un bărbat căruia îi place să facă dragoste, e un bărbat căruia îi e frică, fără doar și poate, face mereu dragoste ca să-și învingă frica. Îi spun că mă bucur la gîndul că are multe femei, că mă pierd în mulțimea lor. Ne uităm unul la altul. Înțelege ce-am vrut să spun. Privirea răvășită, dintr-o dată falsă, surprinsă în durere, în moarte.

Îi spun să se apropie, să mă cuprindă iar. Se apropie. Miroase bine a țigară englezească, a parfum scump, miroase a miere, pielea lui miroase a mătase, pentru că poartă numai mătase, mirosul acela ca de fruct al tusorului de mătase, mirosul aurului, e ispititor. Îi spun că îl doresc. Îmi spune să mai aștept. Îmi

spune că a știut din prima clipă, de la traversarea fluviului, că așa voi fi după primul meu amant, că-mi va plăcea dragostea, spune că știe de pe acum că-l voi înșela și că îi voi înșela pe toți bărbații cu care am să fiu, spune că în ceea ce îl privește a fost instrumentul propriei lui nenorociri. Sînt fericită de tot ce-mi prevestește și i-o spun. Devine brutal, împins de disperare, țipă, insultă. Închid ochii. Îmi spun în gînd că e obișnuit, că e ceea ce face în viață, dragoste, numai asta. Mîinile sînt experte, minunate, desăvîrșite. Am într-adevăr noroc, e limpede, e ca și cînd ar face o meserie, fără să-și dea seama, știe exact ce trebuie să facă, ce trebuie să spună. Mă face în tot felul, îmi spune că sînt singura lui iubire și tocmai asta trebuie să spună și tocmai așa ceva se spune cînd dai drumul vorbelor, cînd îți lași trupul în voie să caute și să găsească și să ia ce vrea și totul e plăcut, nu rămîne nimic de-o parte, nu se pierde nimic, totul curge în torent, în intensitatea dorinței.

Zgomotul orașului e atît de aproape, atît de prezent, încît auzi cum se freacă de lemnul obloanelor. Ai zice că trecătorii sînt în cameră. În zgomotul ăsta îl mîngîi eu, în zgo-

motul pașilor. Marea, imensitatea care se adună, se îndepărtează, revine.

A aprins o țigară și mi-a dat-o mie. Și, lipit de gura mea, mi-a vorbit în șoaptă.

I-am vorbit și eu tot în șoaptă.

Cum el nu știe despre el, i-o spun eu în locul lui, cum nu știe că are în el o eleganță cardinală, i-o spun eu în locul lui.

Se lasă seara acum. Îmi spune că-mi voi aduce aminte toată viața de după-masa asta, chiar cînd voi uita cum arăta la față, cum îl chema. Îl întreb dacă-mi voi aduce aminte de casă. Îmi spune : uită-te bine la ea. Mă uit. Spun că e la fel ca peste tot. Îmi spune că așa e, da, la fel ca peste tot.

Îi văd și acum fața și-mi amintesc numele. Văd și acum pereții albi, storul de pînză care dă spre zăpușeală, ușa în arcadă care duce spre cealaltă cameră și spre o grădină descoperită — plantele au murit din cauza căldurii — înconjurată de balustrade albastre, ca la vila cea mare din Sadec cu terase etajate, cu vederea spre Mekong.

E un loc de amărăciune, naufragiat. Mă întreabă la ce mă gîndesc. Spun că mă gîndesc

la mama, o să mă omoare dacă află adevărul. Văd că face un efort și apoi vorbește, spune că înțelege ce înseamnă mama mea, spune : o asemenea dezonoare. Zice că el n-ar putea suporta ideea dacă s-ar pune problema căsătoriei. Mă uit la el. Se uită și el la mine, se scuză cu mîndrie. Zice : eu sînt chinez. Ne surîdem. Îl întreb dacă așa se întîmplă întotdeauna să fii trist cum sîntem noi. Îmi spune că e așa pentru că am făcut dragoste ziua, în momentul cînd căldura este extrem de puternică, zice că după e întotdeauna îngrozitor. Surîde. Zice : chiar dacă e vorba de iubire sau nu, e întotdeauna îngrozitor. Zice că asta o să treacă de îndată ce se va lăsa noaptea. Îi spun că e nu numai pentru că s-a întîmplat ziua, că se înșală, că sînt cuprinsă de o tristețe la care mă așteptam și care nu vine decît din mine. Că întotdeauna am fost tristă. Că-mi dau seama de tristețea asta și din fotografiile în care eram micuță. Că astăzi tristețea asta recunoscînd-o ca fiind tristețea mea de cînd mă știu aș putea aproape să-i dau numele meu, într-atît îmi seamănă. Îi spun că astăzi tristețea asta e o stare plăcută, aceea de a fi căzut în cele din urmă într-o nenorocire pe care mama mi-o prevestește de

mult, cînd urlă în pustietatea vieții ei. Îi spun : nu înțeleg prea bine vorbele ei, dar știu că încăperea asta e ceea ce așteptam. Vorbesc fără să aștept răspunsul. Îi spun că mama strigă la cei pe care-i ia drept trimișii lui Dumnezeu. Strigă că nu trebuie să aștepți nimic, de la nimeni și nici de la vreun stat, nici de la vreun Dumnezeu. Se uită la mine cînd vorbesc, nu mă slăbește din ochi, se uită la buzele mele cînd vorbesc, sînt goală, mă mîngîie, poate că nici nu ascultă, nu știu. Îi spun că nu fac din nenorocirea în care mă aflu o chestiune personală. Îi povestesc pur și simplu cît era de greu să ne hrănim, să ne îmbrăcăm, pe scurt să trăim doar din salariul mamei. Mi-e tot mai greu să vorbesc. Zice : cum făceați ? Îi spun că stăteam afară, că sărăcia năruise zidurile familiei și că ne-am trezit cu toții afară din casă, făcînd fiecare după plac, destrăbălați, asta eram. De asta sînt aici cu tine. Stăm așa îmbrățișați, în zarva exterioară a orașului. Încă o mai auzim. Pe urmă n-o mai auzim.

Sărutările mă fac să plîng. Parcă ar fi o alinare. În familie nu plîng. În ziua aceea, în camera aceea, sînt o alinare și pentru trecut și pentru viitor. Îi spun că va veni o zi cînd

mă voi despărți de mama, că va veni de asemenea o zi cînd n-o voi mai iubi nici chiar pe mama. Plîng. Își pune capul pe mine și plînge că mă vede plîngînd. Îi spun că în copilăria mea nefericirea mamei a ținut loc de vis. Că visul era mama și niciodată pomii de crăciun, numai ea mereu, fie că e mama jupuită de vie din cauza mizeriei, fie că e cea în toate stările care vorbește în pustiu, fie că e cea care caută de mîncare sau cea care povestește la nesfîrșit ce-a pățit ea, Marie Legrand din Roubaix, vorbește de inocența ei, de economiile ei, de speranța ei.

Prin obloane s-a lăsat seara. Vacarmul e și mai puternic. E mai izbitor, mai puțin surd. S-au aprins felinarele cu becuri roșietice.

Am ieșit din garsonieră. Mi-am pus iarăși pălăria bărbătească cu panglică neagră, pantofii aurii, roșul închis de buze, rochia de mătase. Am îmbătrînit. O știu așa deodată. El își dă seama de asta, zice : ești obosită.

Pe trotuar, mulțimea merge în toate sensurile, încet sau vioi, își face loc, e slinoasă precum cîinii părăsiți, e oarbă precum cerșetorii, e un furnicar din China, îl mai văd și acum în imaginile prosperității de astăzi, în felul oamenilor de a merge împreună fără să-și piar-

dă răbdarea, de a se simți în mulțime de unul singur, ai zice parcă fără fericire, fără tristețe, fără curiozitate, mergînd fără să aibă aerul că merg, fără intenția de a merge ci doar de a înainta, aici mai degrabă decît dincolo, singuri și în mulțime, niciodată singuri ca indivizi, mereu singuri în mulțime.

Ne ducem într-unul din restaurantele chinezești cu etaje, ocupă clădiri întregi, sînt mari ca marile magazine, adevărate cazărmi, cu vederea spre oraș prin balcoane, prin terase. Zgomotul care se aude din aceste clădiri e de neconceput în Europa, e cel al comenzilor țipate de chelneri și apoi repetate și țipate în bucătării. Nimeni nu vorbește în astfel de restaurante. Pe terase sînt orchestre chinezești. Mergem la etajul cel mai liniștit, cel al europenilor. Meniurile sînt aceleași, dar se țipă mai puțin. Aici sînt ventilatoare și perdele groase împotriva zgomotului.

Îl întreb cum de e bogat tatăl lui, în ce fel. Zice că îl plictisește să vorbească despre bani, dar dacă țin neapărat, o să-mi spună ce știe despre averea tatălui său. Totul a început la Cholen, cu locuințele ieftine pentru indigeni. A pus să se construiască trei sute de asemenea locuințe. Are mai multe străzi. Vorbește franceza cu un accent parizian cam forțat, vorbește despre bani cu sinceră dezinvoltură. Tatăl avea niște imobile pe care le-a vîndut ca să cumpere terenuri pentru construcții la Cholen, în partea de sud. I se pare că au fost vîndute și niște orezării la Sadec. Îi pun întrebări despre epidemii. Îi spun că am văzut străzi întregi de locuințe ieftine închise de pe o zi pe alta, cu ușile și ferestrele bătute în cuie din cauza epidemiei de ciumă. Îmi spune că aici asta se întîmplă mai rar, că deratizările sînt mai numeroase decît în brusă. Îmi face deodată un adevărat roman al locuințelor ieftine comune. Costul lor e mult mai puțin ridicat decît cel al imobilelor sau al caselor particulare și răspund mult mai bine cerințelor cartierelor populare, decît locuințele separate. Populației de aici îi place să stea laolaltă, mai ales populația săracă, vine de la țară și îi place să stea afară, pe stradă. Și obiceiurile săracilor nu trebuie să fie distruse. Tatăl lui a făcut acum un șir întreg de locuințe ieftine cu galerii acoperite care dau spre stradă. Asta luminează străzile și le fac primitoare. Oamenii își petrec ziua în galeriile astea exterioare. Uneori dorm aici cînd e foarte cald. Îi spun că și mie mi-ar fi plăcut să locuiesc într-o galerie exterioară,

că atunci cînd eram copil pentru mine asta era locuința ideală, să dormi afară. Simt dintr-o dată o durere. Nu prea tare, aproape imperceptibilă. E bătaia inimii strămutată acolo în rana proaspătă. Nu mai aud ce spune, nu mai ascult. Vede, tace. Îi spun să vorbească mai departe. Vorbește. Ascult din nou. Zice că se gîndește mult la Paris. Găsește că sînt foarte deosebită de pariziene, mult mai puțin binevoitoare. Îi spun că afacerea asta cu locuințele ieftine nu pare chiar atît de rentabilă. Nu-mi mai răspunde.

Cît timp a durat povestea noastră, un an și jumătate, în felul acesta stăm noi de vorbă, niciodată nu vorbim despre noi. Încă din primele zile, știm că nu se poate pune problema unui viitor comun, drept care nu vorbim niciodată despre viitor. Subiectele noastre de discuție sînt ca din ziare, și în contradictoriu, și la fel de substanțiale.

Îi spun că șederea lui în Franța i-a fost fatală. E de acord. Zice că la Paris a cumpărat orice, femei, cunoștințe, idei. E cu doisprezece ani mai mare decît mine și asta îl sperie. Îl ascult cum vorbește, cum se înșală și cum mă iubește, într-un fel cam teatral, în același timp convențional și sincer.

Îi spun că o să-l prezint familiei, vrea s-o ia la fugă și mă pufnește rîsul.

Nu-și poate exprima sentimentele decît prin parodie. Descopăr că nu are tăria de a mă iubi împotriva tatălui său, de a mă lua, de a mă duce. Plînge deseori că nu poate iubi dincolo de teamă. Eroismul lui sînt eu, dependența lui sînt banii tatălui său.

Cînd vorbesc despre frații mei îl cuprinde din nou teama, îi cade parcă o mască. Crede că toți din jurul meu așteaptă cererea lui în căsătorie. Știe de pe acum că e pierdut în ochii familiei mele, că din cauza ei e din ce în ce mai pierdut și că prin urmare mă va pierde și pe mine.

Spune că s-a dus la Paris ca să facă o școală comercială, spune în sfîrșit adevărul, că n-a făcut nimic, că tatăl lui i-a tăiat veniturile, că i-a trimis biletul de întoarcere, că a fost nevoit să părăsească Franța. Întoarcerea asta înseamnă tragedia lui. Nu a terminat școala comercială. Spune că are intenția s-o termine aici cu ajutorul cursurilor prin corespondență.

Întîlnirile cu familia mea au început cu mesele somptuoase la Cholen. Cînd mama și cu frații mei vin la Saigon îi spun că trebuie

să-i invite în marile restaurante chinezești pe care ei nu le cunosc, pentru că n-au pus niciodată piciorul acolo.

Serile astea se desfășoară toate în același fel. Frații mei înfulecă și nu-i adresează niciodată vreo vorbă. Nici măcar nu se uită la el. N-ar putea s-o facă. Dacă ar putea s-o facă, dacă s-ar strădui să-l vadă, ar fi poate în stare să se dedea la anumite studii, să se conformeze regulilor elementare ale vieții în societate. În timpul acestor mese numai mama mea vorbește, vorbește foarte puțin, mai ales la început, spune cîte ceva despre mîncărurile care sînt aduse la masă, despre prețurile lor exorbitante, și pe urmă tace. El, la primele întîlniri, își ia inima în dinți, încearcă să povestească ce-a făcut la Paris, dar degeaba. E ca și cînd n-ar fi spus nimic, ca și cînd nu a fost auzit. Încercarea lui e sortită tăcerii. Frații mei înfulecă mai departe. Înfulecă cum nu mi s-a mai întîmplat vreodată să văd pe cineva înfulecînd.

Plătește. Numără banii. Îi pune pe farfurioară. Toți îl privesc. Îmi aduc aminte că prima oară aliniază șaptezeci și șapte de piaștri. Mama se abține cu greu să n-o pufnească rîsul. Ne ridicăm să plecăm. Nimeni nu-i mul-

țumește. Nu se spune niciodată mulțumesc pentru masa copioasă, nici bună ziua, nici la revedere, nici ce mai faci, nu ne spunem niciodată nimic.

Frații mei nu-i vor adresa niciodată nici o vorbă. Ca și cînd pentru ei era invizibil, ca și cînd n-ar fi avut destulă consistență ca ei să-și dea seama de prezența lui, să-l vadă, să-l audă. Și asta pentru că el e la picioarele mele, pentru că s-a stabilit că eu nu-l iubesc, că sînt cu el pentru bani, că nu pot să-l iubesc, că e imposibil, că ar putea îndura orice de la mine fără să-i treacă vreodată iubirea. Și asta pentru că e chinez, pentru că nu e alb. Felul în care fratele meu mai mare tace și ignoră prezența iubitului meu pornește dintr-o asemenea convingere, încît are putere de exemplu. După modelul fratelui cel mare ne comportăm cu toții la fel în fața acestui iubit. În fața lor, nici eu nu-i vorbesc. În prezența familiei mele nu trebuie niciodată să-i adresez vreo vorbă. Ba da, în afară doar de cazul cînd îi transmit un mesaj din partea lor. De exemplu după ce terminăm de mîncat, cînd frații mei spun că vor să meargă să bea și să danseze la Source, eu sînt cea care-i spun că vrem să mergem la Source ca să bem și să dansăm.

Mai întîi se face că n-a auzit bine. Iar eu nu pot, potrivit logicii fratelui meu mai mare, nu se cade să repet ceea ce am spus, să-mi repet cererea, dacă aş face-o ar fi o greşeală, m-aş coborî la rugămintea lui. În cele din urmă îmi răspunde cu glas şoptit, care vrea să pară intim, îmi spune că i-ar place să rămînă singur cu mine cîteva clipe. O spune ca să pună capăt chinului. Pe moment nu aud încă prea bine ce spune, ca o trădare în plus, ca şi cînd în felul acesta voia să întărească şi mai mult faptele, să dea în vileag purtarea fratelui meu mai mare faţă de el, prin urmare nu trebuie să-i răspund. El continuă să vorbească, îmi spune, îndrăzneşte : mama ta e obosită, uită-te la ea. Mama e într-adevăr moartă de somn după mesele fabuloase ale chinezilor din Cho-len. Nici acum nu-i răspund. În clipa aceea aud vocea fratelui meu mai mare rostind o frază scurtă, usturătoare, definitivă. Mama zicea despre el : dintre toţi trei, el e cel care vorbeşte cel mai bine. Odată fraza rostită, fratele meu aşteaptă. Totul încremeneşte, recunosc frica iubitului meu, e ca aceea a fratelui meu mai mic. Nu mai rezistă. Mergem la Source. Merge şi mama la Source, o să adoarmă la Source.

În prezenţa fratelui meu mai mare încetează de a mai fi iubitul meu. Nu încetează de a mai exista, dar nu mai e nimic. E ceva distrus. Dorinţa mea ascultă de fratele meu mai mare, îl respinge pe iubitul meu. De fiecare dată cînd sînt toţi împreună sub ochii mei, am impresia că n-aş mai putea niciodată să-l văd la faţă. Iubitul meu dispare în corpul lui plăpînd, în slăbiciunea asta care mă duce pe culmile plăcerii. În faţa fratelui meu devine un scandal de nemărturisit, un motiv de a mă simţi ruşinată pe care aş vrea să-l ascund. Nu pot lupta împotriva poruncilor mute ale fratelui meu. Pot s-o fac cînd e vorba de fratele meu mai mic. Cînd e vorba de iubitul meu nu mai am nici o putere. Faptul că vorbesc acum despre asta îmi aminteşte ipocrizia feţei, a aerului distrat al cuiva care se uită în altă parte, care se gîndeşte la altceva, dar care totuşi, îţi dai seama de asta după cum îşi ţine fălcile strînse, este ajuns la disperare şi suferă că îndură asta, umilinţa asta, numai ca să mănînce bine, într-un restaurant scump, ceea ce ar trebui să fie firesc. În jurul amintirii limpezimea lividă a nopţii vînătorului. Parcă auzi un sunet strident de alarmă, un ţipăt de copil.

Nimeni nu-i vorbește nici la Source.

Comandăm cu toții Martel Perrier. Frații mei îl beau pe al lor dintr-o înghițitură și cer încă unul. Mama și cu mine le dăm lor pe ale noastre. Frații mei se cherchelesc foarte iute. Asta nu înseamnă că acum îi vorbesc, dar încep să critice. Mai ales fratele cel mic. Se plînge că localul e plicticos și că nu sînt animatoare. În timpul săptămînii e foarte puțină lume la Source. Dansez cu el, cu fratele meu mai mic. Dansez și cu iubitul meu. Cu fratele meu mai mare nu dansez niciodată, n-am dansat niciodată cu el. Întotdeauna oprită de teama îngrozitoare a unei primejdii, a acestui efect malefic pe care-l exercită asupra tuturor, cel al apropierii corpurilor noastre.

Semănăm unul cu altul într-un mod izbitor, mai ales la trăsături.

Chinezul din Cholen îmi vorbește, e cît p-aci să plîngă, zice : ce le-am făcut. Îi spun că nu trebuie să se neliniștească, așa e întotdeauna, și între noi e la fel, în toate împrejurările din viață.

Îl voi lămuri cînd vom fi împreună în garsonieră. Îi spun că violența fratelui meu mai mare, rece, umilitoare, însoțește tot ceea ce ni se întîmplă, tot ceea ce se petrece cu noi.

Primul lui îndemn e să distrugă, să anuleze viața, să dispună de viață, să disprețuiască, să hăituiască, să provoace suferința. Îi spun să nu-i fie teamă. Nu riscă nimic, el. Pentru că singura ființă de care se teme fratele cel mare, în fața căreia în mod curios se simte intimidat, sînt eu.

Niciodată bună ziua, bună seara, la mulți ani. Niciodată mulțumesc. Niciodată nici o vorbă. Niciodată nevoia de a vorbi. Totul rămîne mut, îndepărtat. E o familie de piatră, pietrificată într-un strat gros la care nu se poate ajunge. În fiecare zi încercăm să ne distrugem, să distrugem. Nu numai că nu ne vorbim, dar nici nu ne privim. Din moment ce sîntem văzuți, la ce bun să ne mai privim. Să privești înseamnă să dai dovadă de curiozitate spre, față de, înseamnă să decazi. Nici o persoană privită nu merită să te uiți la ea. E nedemn. Cuvintele a sta de vorbă sînt date deoparte. Cred că sînt cele care exprimă cel mai bine rușinea și orgoliul. Orice comunitate, fie că e vorba de cea a familiei sau de alta, ne inspiră ura, disprețul. Stăm laolaltă într-o rușine de principiu, aceea de a fi nevoiți să ne ducem viața. În această privință ne aflăm în tot ce este mai lăuntric în povestea

noastră comună, aceea de a fi toți trei copiii acestei ființe de bună-credință, mama noastră, pe care societatea a asasinat-o. Noi ne aflăm de partea acestei societăți care a dus-o pe mama la disperare. Pentru tot ce a avut mama noastră de îndurat, ea atît de binevoitoare, de încrezătoare, noi urîm viața, ne urîm unii pe alții.

Mama noastră nu prevedea ce o să se întîmple cu noi asistînd la spectacolul disperării ei, vorbesc mai ales de băieți, de fii. Dar chiar dacă ar fi prevăzut-o, cum ar fi putut oare să treacă sub tăcere tocmai ceea ce era viața ei ? să-și schimbe fața, privirea, vocea ? dragostea ? Ar fi putut să moară. Să se suprime. Să împrăștie comunitatea în care nu se putea trăi. Să-l despartă pe veci pe cel mare de copiii mai mici. N-a făcut-o. A fost imprudentă, a fost nehotărîtă, iresponsabilă. Era toate astea la un loc. A trăit. Am iubit-o toți trei dincolo de dragoste. Tocmai pentru că n-ar fi putut, pentru că nu putea să tacă, să ascundă, să mintă, oricît de deosebiți am fost toți trei, am iubit-o în același fel.

A ținut mult asta. A ținut șapte ani. A început cînd aveam zece ani. Și pe urmă am avut doisprezece ani, și pe urmă treisprezece

ani. Și pe urmă paisprezece ani, cincisprezece ani. Și pe urmă șaisprezece ani, șaptesprezece ani.

A ținut toți acești ani, șapte. Și în cele din urmă s-a renunțat la speranță. A fost abandonată. Abandonate și strădaniile împotriva oceanului. De pe veranda umbrită ne uităm la muntele Siam, de-a dreptul întunecat în lumina soarelui, aproape negru. Mama e în sfîrșit liniștită, neclintită. Sîntem niște copii eroici, deznădăjduiți.

Fratele cel mic a murit în decembrie 1942 în timpul ocupației japoneze. Plecasem din Saigon în 1931, după cel de al doilea bacalaureat. Mi-a scris o singură dată în zece ani. Fără să știu niciodată de ce. Scrisoarea era convențională, trecută pe curat, fără greșeli, caligrafiată. Era o scrisoare lungă de două pagini pline. I-am recunoscut scrisul de copil. Îmi spunea că are un apartament, o mașină, îmi spunea marca. Că se apucase din nou de tenis. Că era bine, că totul era bine. Că mă îmbrățișa așa cum mă iubea, foarte tare. Nu vorbea de război, nici de fratele nostru mai mare.

Vorbesc deseori despre frații mei ca de un tot, așa cum făcea ea, mama noastră. Spun :

frații mei, iar ea la fel, față de alții spunea : fiii mei. Întotdeauna a vorbit de forța fiilor ei într-un fel jignitor. Cît despre înfățișarea lor nu intra în amănunte, nu spunea că fiul cel mare era mult mai voinic decît cel de-al doilea, spunea că e la fel de voinic ca frații ei, cultivatorii din Nord. Era mîndră de forța fiilor ei tot așa după cum fusese de cea a fraților ei. Ca și fiul ei cel mare disprețuia pe cei plăpînzi. Despre iubitul meu din Cholen folosea aceleași cuvinte ca fratele meu mai mare. Nu scriu cuvintele. Erau cuvinte care se refereau la stîrvurile găsite în deșert. Spun : frații mei, pentru că așa spuneam și eu. De abia după aceea am spus altfel, după ce fratele meu cel mic a crescut și a devenit martir.

În familia noastră nu numai că nu se sărbătorește nimic, nu pom de crăciun, nu batistă brodată, nici o floare niciodată. Dar nici morți, nici mormînt, nici pomenire. Numai ea. Fratele cel mare va rămîne un asasin. Fratele cel mic va muri din cauza acestui frate. Eu am plecat, m-am smuls. Pînă la moarte fratele cel mare a avut doar el parte de ea.

În zilele acelea de la Cholen, din vremea fotografiei, a iubitului meu, mama a avut o izbucnire de nebunie. Nu știe nimic de cele întîmplate la Cholen. Dar îmi dau seama că mă pîndește, că bănuiește ceva. O cunoaște pe fiica ei, pe copila asta, plutește de cîtva timp în jurul acestei copile un aer ciudat, o reținere parcă recentă, care nu trece neobservată, felul ei de a vorbi e mai domol decît de obicei, și ea atît de curioasă față de orice, e distrată, i s-a schimbat privirea, a devenit spectatoarea chiar și a mamei ei, a nefericirii mamei ei, s-ar zice că asistă la evenimentul ei. Spaima subită în viața mamei mele. Fata ei e în mare primejdie, aceea de a nu se mărita niciodată, de a nu fi niciodată în rîndul oamenilor, de a fi neajutorată în fața acestora, pierdută, singură-singurică. În crizele ei mama se năpustește asupra mea, mă închide în cameră, mă bate cu pumnii, mă pălmuiește, mă dezbracă, se apropie de mine, mă miroase, îmi miroase rufăria, spune că simte parfumul bărbatului chinez, merge și mai departe, se uită dacă sînt pete suspecte pe rufăria mea și urlă cît o ține gura că fata ei e o prostituată, că o s-o dea afară, că vreo s-o vadă crăpînd și că nimeni n-o să se mai uite la ea, că e dezonorată, o cățea e mai bună ca ea. Și plînge întrebîndu-se ce-i de făcut cu asta, doar s-o dea afară, că altfel împute casa.

În spatele pereților camerei închise, fratele. Fratele răspunde mamei, îi spune că are dreptate s-o bată pe fată, vocea lui e dulceagă, mieroasă, mîngîietoare, îi spune că trebuie să afle adevărul, cu orice preț, trebuie să afle adevărul pentru a o împiedica de la pierzanie pe fetița asta, pentru a împiedica disperarea mamei. Mama lovește cît poate de tare. Fratele cel mic strigă mamei s-o lase în pace. Se duce în grădină, se ascunde, se teme să nu mă omoare, se teme, se teme tot timpul de acest necunoscut, fratele nostru mai mare. Teama frățiorului meu o potolește pe mama. Plînge că are o viață nenorocită, o fată dezonorată. Plîng împreună cu ea. Mint. Jur pe viața mea că nu mi s-a întîmplat nimic, nici măcar un sărut. Cum îți închipui, îi spun, cu un chinez, cum îți închipui că fac asta cu un chinez, atît de urît, de slăbănog ? Știu că fratele cel mare e lipit de ușă, ascultă, știe ce face mama, știe că fata e goală și bătută, ar vrea ca asta să țină, să mai țină pînă la primejdie. Mama știe care-i țelul tainic, înspăimîntător al fratelui meu mai mare.

Sîntem încă foarte mici. De regulă, frații mei se iau la bătaie fără vreo pricină oarecare, în afară doar de cea clasică a fratelui

mai mare care-i spune celui mic : pleacă de-aici, mă încurci. Și cum spune îl și lovește. Se bat fără o vorbă, li se aud doar respirațiile, văicărelile, zgomotul surd al pumnilor. Mama ca în toate împrejurările acompaniază scena cu o arie de țipete.

Amîndoi se înfurie în același fel, furii din acelea sumbre, ucigătoare, pe care nu le poți vedea decît la frați, la surori, la mame. Fratele cel mare suferă că nu poate face răul în libertate, că nu poate cîrmui răul, nu numai aici, ci peste tot. Fratele cel mic suferă că asistă neputincios la această grozăvie, această vocație a fratelui mai mare.

Cînd se băteau ne era în egală măsură frică pentru amîndoi să nu se omoare, mama zicea că întotdeauna s-au bătut, că nu s-au jucat niciodată împreună, n-au stat niciodată împreună de vorbă. Că singurul lucru pe care-l aveau în comun era ea, mama lor, și mai ales surioara asta mică, nimic altceva decît sîngele.

Cred că doar despre primul ei copil mama spunea : copilul meu. I se adresa uneori astfel. De ceilalți doi spunea : ăia mici.

Despre toate astea noi nu povesteam nimănui nimic, primul lucru pe care l-am învățat a fost acela de a trece sub tăcere ceea ce era

esențial în viața noastră: mizeria. Și apoi toate celelalte. Primii confidenți, cuvîntul pare pompos, sînt iubiții noștri, cunoștințele noastre din afara posturilor, pe străzile din Saigon la început, apoi pe vapoarele de cursă lungă, în trenuri și pe urmă pretutindeni.

Pe mama o apucă așa deodată spre sfîrșitul după-amiezii, mai ales în anotimpul secetos, să spele casa de la un capăt la altul, ca să facă curățenie, zice ea, să asaneze, să reîmprospăteze. Casa e construită pe o platformă care o izolează de grădină, de șerpi, de scorpioni, de furnicile roșii, de inundațiile Mekongului, de cele care vin după ploile torențiale din timpul musonului. Diferența de nivel a casei față de sol permite să fie spălată cu căldări întregi de apă, să fie udată toată ca o grădină. Toate scaunele sînt pe mese, toată casa e un șuvoi de apă, pianul din salonaș e cu picioarele în apă. Apa se scurge pe peroane, năvălește în curtea interioară spre bucătării. Servitorii nu mai pot de bucurie, stăm laolaltă cu ei, ne stropim și pe urmă frecăm pe jos cu săpun marsilia. Toți sînt în picioarele goale, mama așijderea. Mama rîde. Mama n-are nimic de spus, nimic n-o nemulțumește. Casa cît e de mare e o mireasmă, răspîndește mirosul acela plăcut de

pămînt udat de după furtună, e un miros care te înveselește la culme mai ales cînd e amestecat cu celălalt miros, cel al săpunului marsilia, al curățeniei, al cinstei, al rufelor, al albiturilor, cel al mamei noastre, al nesfîrșitei candori a mamei noastre. Apa ajunge pînă în alei. Vin și familiile servitorilor și musafirii servitorilor și copiii albi din casele vecine. Mama se simte foarte fericită în învălmășeala asta, mama poate fi foarte fericită uneori, vremea uitării, cea a spălatului casei poate fi de ajuns pentru fericirea mamei. Mama se duce în salon, se așază la pian, cîntă singurele bucăți știute pe dinafară pe care le-a învățat la Școala normală. Fredonează. Cîntă la pian, rîde. Se ridică de pe scaun și dansează cîntînd. Și fiecare are același gînd ca și mama, că poți să te simți fericit în casa asta desfigurată, care devine dintr-o dată un iaz, o pajiște de pe malul unui rîu, un vad, o plajă.

Cei doi copii mai mici, fetița și frățiorul, sînt primii care-și amintesc. Încetează brusc să rîdă și se duc în grădină unde se lasă seara.

Îmi aduc aminte în clipa asta în care scriu că fratele nostru mai mare nu se afla la Vinhlong cînd casa era scăldată de apă. Se afla la

tutorele nostru, un preot de țară din Lot-et-Garonne.

I se întîmpla uneori și lui să rîdă, dar niciodată cu atîta poftă ca noi. Uit totul, uit să spun asta, că eram niște copii veseli, frățiorul meu și cu mine, veseli că rîdeam pînă ne pierdeam răsuflarea, viața.

Războiul îl văd în aceleași culori ca și copilăria mea. Confund vremea războiului cu aceea a domniei fratelui meu mai mare și asta fără îndoială pentru că frățiorul meu a murit în timpul războiului, inima, cum am mai spus, a cedat, l-a lăsat. Pe fratele cel mare sînt sigură că nu l-am văzut niciodată în timpul războiului. Încă de pe atunci nu mă mai interesa dacă e viu sau mort. Pentru mine războiul era aidoma lui, se întindea pretutindeni, pătrundea pretutindeni, jefuia, întemnița, era peste tot amestecat, vîrît în toate, prezent în trup și în gînd, fie că erai treaz sau că dormeai, tot timpul pradă patimii dezgustătoare de a ocupa teritoriul drăgălaș al trupului de copil, al trupului celor mai slabi, al popoarelor învinse și asta pentru că răul e aici, lipit de uși, intrat în piele.

Ne întoarcem în garsonieră. Ne iubim.

Uneori nu mă mai duc la pension, dorm lîngă el. Nu vreau să dorm în brațele lui, în căldura lui, dorm însă în aceeași cameră, în același pat. Sînt zile cînd lipsesc de la liceu. Seara tîrziu mergem să mîncăm în oraș. Sînt preferata vieții lui. Trăiește cu spaima că voi întîlni un alt bărbat. Pe deasupra stă și cu teama, nu pentru că sînt albă, dar pentru că sînt atît de tînără, atît de tînără că ar putea fi băgat la închisoare dacă s-ar afla de legătura noastră. Îmi spune să mint mai departe pe mama și mai ales pe fratele meu mai mare, să nu spun nimănui nimic. Continui să mint. Rîd de frica lui. Îi spun că sîntem mult prea săraci pentru ca mama să poată intenta un proces, că de altfel toate procesele pe care le-a intentat le-a pierdut, cele împotriva cadastrului, cele împotriva administratorilor, împotriva guvernatorilor, împotriva legii, nu știe să le facă, să-și păstreze cumpătul, să aștepte și iar să aștepte, ea nu poate, ea țipă și-și pierde sorții de izbîndă. Și de data asta ar fi la fel, n-are de ce să-i fie frică.

Marie-Claude Carpenter. Era americană, era după cît îmi amintesc, din Boston. Ochii erau foarte deschiși, albaștri-cenușii. 1943. Marie-

Claude Carpenter era blondă. Era ușor trecută. Parcă mai degrabă frumoasă, cu un surîs abia mijit ce se ștergea de îndată, dispărea într-o clipită. Cu o voce pe care o aud în urechi așa dintr-o dată, joasă, cam discordantă, cu sunete ascuțite. Avea patruzeci și cinci de ani, era o vîrstă, vîrsta însăși. Locuia în arondismentul al șaisprezecelea, lîngă Podul Alma. Apartamentul ocupa ultimul și vastul etaj al unui imobil care dădea spre Sena. Iarna, mergeam la ea seara la masă. Sau la prînz, vara. Mesele erau comandate la cele mai bune restaurante din Paris. Întotdeauna decente, dar cam subțirele. N-o vedeai decît acasă la ea, niciodată în altă parte. Uneori venea un mallarmean. Deseori mai erau și vreo doi sau trei scriitorași, veneau o dată și pe urmă nu-i mai vedeai. N-am știut niciodată unde-i găsea, unde-i cunoscuse și nici de ce îi invita. N-am auzit niciodată vorbindu-se de vreunul din ei, nici n-am citit nimic de ei, nici n-am auzit vorbindu-se de operele lor. Mesele țineau puțin. Se vorbea mult de război, de Stalingrad, era către sfîrșitul iernii '42. Marie-Claude Carpenter asculta mult, se informa mult, vorbea puțin, adesea se mira că îi scăpau atîtea evenimente, rîdea. Îndată după ce se termina masa se scuza că trebuie să plece atît de curînd,

dar avea niște treburi, zicea ea. Nu spunea niciodată ce fel de treburi. Cînd eram destul de numeroși mai rămîneam o oră sau două după plecarea ei. Ne spunea : stați cît vreți. Cît timp era plecată nimeni nu vorbea despre ea. De altfel cred că nimeni n-ar fi fost în stare s-o facă pentru că nimeni n-o cunoștea. Plecam, ne duceam acasă întotdeauna cu sentimentul că am trecut printr-un fel de coșmar alb, că ne întoarcem după ce am petrecut cîteva ore la niște necunoscuți în prezența unor invitați care erau în aceeași situație și tot niște necunoscuți, că am trăit cîteva clipe fără nici o urmare, fără nici o motivație, nici umană, nici de altă natură. Parcă trecusem o a treia graniță, parcă făcusem o călătorie cu trenul, parcă stătusem în sălile de așteptare ale medicilor, în hoteluri, în aeroporturi. Vara, la prînz, mîncam pe o terasă imensă cu vederea spre Sena și beam cafeaua în grădina care se întindea pe tot acoperișul clădirii. Era și o piscină. Nimeni nu făcea baie. Priveam Parisul. Bulevardele pustii, fluviul, străzile. Pe străzile pustii tufe de catleia înflorite. Marie-Claude Carpenter. O priveam îndelung, aproape tot timpul, se simțea stînjenită de privirile mele, dar nu mă puteam abține. Mă uitam la ea ca să aflu, să aflu cine era Marie-Claude

Carpenter. De ce era acolo și nu în altă parte, de ce venea de atît de departe, tocmai de la Boston, de ce era bogată, de ce nu se știa absolut nimic despre ea, nimeni, nimic, de ce primirile astea oarecum forțate, de ce, de ce oare în ochii ei, în adîncul lor, în străfundul lor, umbra asta a morții, de ce ? Marie-Claude Carpenter. De ce rochiile ei aveau toate ceva care îți scăpa, care păreau că n-ar fi ale ei, că ar fi putut la fel de bine să acopere un alt trup. Rochii neutre, stricte, foarte deschise, albe ca vara în plină iarnă.

Betty Fernandez. Cînd îți aduci aminte de un bărbat, amintirea nu e însoțită de aceeași lumină iradiantă ca atunci cînd îți aduci aminte de o femeie. Betty Fernandez. Tot o străină. Cum îi rostești numele, o și vezi, se plimbă pe o stradă din Paris, e mioapă, vede foarte puțin, își încrețește ochii ca să te recunoască de-a binelea, te salută cu un gest ușor al mîinii. Bună ziua ce mai faceți ? Moartă acum de multă vreme. De vreo treizeci de ani. Îmi aduc aminte de gingășia ei, e prea tîrziu acum ca să o uit, nimic n-a șters încă perfecțiunea, nimic nu va șterge niciodată perfecțiunea, nici împrejurările, nici vremurile, nici frigul, nici foamea, nici înfrîngerea germană, nici scoaterea la lumină a crimei. Ea traversează mereu strada

pe deasupra Istoriei acestor fapte, oricît ar fi ele de îngrozitoare. Și de data asta ochii sînt deschiși. Rochia roz e veche, la fel pelerina neagră prăfuită în soarele străzii. E subțire, înaltă, cu trăsături fine, o gravură. Lumea se oprește și privește cu încîntare eleganța acestei străine care trece fără să vadă. Suverană. Nu știi niciodată de la bun început de unde vine. Și apoi îți zici că nu poate veni decît din altă parte, decît de acolo. E frumoasă, frumoasă datorită tocmai acestei incidențe. E îmbrăcată cu vechile zdrențe ale Europei, cu rămășițele de brocarturi, cu taioare ponosite, demodate, cu draperii uzate, cu resturi vechi, cu cîrpe vechi, cu resturi învechite de la marile case, cu vulpi mîncate de molii, cu mantouri de lutru roase, asta-i frumusețea ei, destrămată, înfrigurată, dîrdîindă, și de exil, nimic nu i se potrivește, totul e prea mare pe ea, plutește, prea subțire, totul îi e prea larg și totuși îi stă bine. Așa e făcută ea, din cap pînă în picioare, orice o atinge se contopește deîndată, fără greș, cu frumusețea ei.

Betty Fernandez primea, avea o „zi". Ne duceam din cînd în cînd. Într-o zi se afla și Drieu la Rochelle. Orgoliul îi era rănit, se vedea cît de colo, vorbea puțin ca să nu se coboare, cu o voce falsă, într-o limbă parcă ar

fi fost tradusă, greoaie. Dacă nu mă înșel se afla acolo și Brasillach, dar nu-mi aduc aminte, îmi pare tare rău. Sartre nu era niciodată. Erau poeți din Montparnasse, dar nu mai știu nici un nume, nu mai știu nimic. Nemți nu erau. Nu se vorbea despre politică. Se vorbea despre literatură. Ramon Fernandez vorbea despre Balzac. L-ai fi ascultat la nesfîrșit. Vorbea cu o știință aproape cu desăvîrșire uitată, în care mai nimic nu rămînea de neadmis. Dădea informații puține, mai degrabă păreri. Vorbea despre Balzac cum ar fi vorbit despre el însuși, ca și cînd ar fi încercat să fie și el odată așa ceva. Balzac, Ramon Fernandez avea o politețe neîntrecută chiar și în știința lui, un mod, în același timp esențial și transparent, de a se sluji de cunoaștere, fără să te facă totuși să-i simți obligația, greutatea. Era un om sincer. Era întotdeauna o adevărată încîntare să-l întîlnești pe stradă, la cafenea, era bucuros să te întîlnească și era adevărat. Îi făcea plăcere să te salute. Bună ziua ce mai faceți ? Asta, în stil englezesc, fără virgulă, într-un zîmbet, iar în timpul acestui surîs gluma era chiar războiul precum și toate celelalte suferințe îndurate din pricina acestuia, Rezistența ca și Colaboraționismul, foamea ca și frigul, martiriul ca și infamia. Ea, Betty

Fernandez, nu vorbea decît despre oameni. despre cei zăriți pe stradă sau despre cei pe care-i cunoștea, despre ce mai făceau, despre lucrurile din vitrine care mai erau de vînzare, despre distribuirea suplimentelor de lapte, de pește, despre soluțiile liniștitoare împotriva lipsurilor, a frigului, a foametei permanente, era tot timpul preocupată de mărunțișurile practice ale vieții, era întotdeauna prezentă cu prietenia ei îndatoritoare, foarte fidelă și apropiată. Colaboraționiști, soții Fernandez. Iar eu, la doi ani după război, membră a P.C.F. Echivalența e deplină, definitivă. E același lucru, aceeași milă, același strigăt de ajutor, aceeași slăbiciune a judecății, aceeași superstiție, ca să spunem așa, care înseamnă să crezi în rezolvarea politică a chestiunii personale. Betty Fernandez se uita și ea la străzile pustii ale ocupației germane, privea Parisul, scuarurile cu tufe de catleia înflorite, la fel ca și cealaltă femeie, Marie-Claude Carpenter. Avea și ea zilele ei de primire.

O conduce la pension în limuzina neagră. Nu se oprește chiar la intrare ca să nu fie văzut. E noapte. Ea coboară, aleargă, nu-și întoarce capul către el. Cum trece de poartă, vede că în curtea de recreație mai e încă

lumină. Cum ajunge în coridor o și vede pe ea care o aștepta îngrijorată, țeapănă, fără nici un surîs. O întreabă : unde ai fost ? Ea îi spune : nu m-am întors ca să dorm aici. Nu-i spune de ce, iar Hélène Lagonelle nu-i pune întrebări. Își scoate pălăria roz și-și desface cozile pentru noapte. N-ai fost nici la liceu. Nici. Hélène îi spune că au telefonat, așa a aflat și ea, trebuie să se ducă să vorbească cu supraveghetoarea-șefă. În curtea umbrită stau o mulțime de fete. Toate sînt în alb. În copaci sînt puse niște lămpi mari. Cîteva săli de studiu sînt încă luminate. Mai sînt eleve care-și fac încă lecțiile, altele care stau de vorbă în clase, sau joacă cărți, sau cîntă. Nu există oră fixă de culcare pentru eleve. Căldura e atît de puternică în timpul zilei că seara sînt lăsate să facă ce vor ele și ce vor tinerele supraveghetoare. Sîntem singurele albe din pensionul de Stat. Sînt multe metise, majoritatea dintre ele au fost părăsite de tatăl lor, soldat sau marinar sau funcționăraș la vamă, la poștă, la lucrările publice. Cele mai multe dintre ele vin de la orfelinat. Sînt și cîteva cuarterone[1]. Hélène Lagonelle

[1] În franceză, *quarteron :* metis avînd un sfert de sînge de culoare și trei sferturi de sînge alb. Persoane născute din încrucișarea albilor cu mulatre. (N. t.)

crede că guvernul francez le crește ca să facă din ele infirmiere de spital sau supraveghetoare în orfelinate, în leprozerii, în spitalele de psihiatrie. Hélène Lagonelle crede că vor fi trimise și în spitalele cu bolnavi de holeră sau de ciumă. Așa crede Hélène Lagonelle și plînge pentru că ea nu vrea nici un post de acest fel, ea nu vorbește decît de cum să fugă de la pension.

M-am dus la supraveghetoarea de serviciu, e o tînără metisă și ea care se uită mult la noi, la Hélène și la mine. Zice : nu te-ai dus la liceu și n-ai dormit aici azi noapte, va trebui s-o anunțăm pe mama dumitale. I-am spus că n-am avut cum să fac, dar că din seara asta, de acum înainte, voi încerca să mă întorc în fiecare seară să dorm la pension, că nu e nevoie s-o anunțe pe mama. Tînăra supraveghetoare mă privește și-mi surîde.

Voi face iarăși tot așa. Mama va fi anunțată. Va veni s-o vadă pe directoarea pensionului și-o va ruga să mă lase liberă seara, să nu controleze orele la care mă întorc, să nu mă oblige să merg la plimbarea de duminică cu internele. Spune : e o fată care a fost întotdeauna liberă, altfel ar fugi, eu care-i sînt mamă n-o pot opri, dacă vreau s-o păstrez trebuie s-o las liberă. Directoarea a acceptat pen-

tru că sînt albă și pentru că buna reputație a pensionului impunea să fie și niște albe în mulțimea de metise. Mama i-a mai spus că la liceu învăț bine deși sînt atît de liberă și că ce-a pățit cu fiii ei era atît de îngrozitor că studiile fetiței erau singura nădejde care-i mai rămînea.

Directoarea m-a lăsat să stau la pension ca la un hotel.

Peste puțin timp voi avea un diamant pe degetul de logodnă. Din momentul acela supraveghetoarele nu-mi vor mai face nici o observație. Se va bănui că nu sînt logodită, dar diamantul valorează foarte mult, nimeni nu se va îndoi că nu e veritabil și nimeni nu va spune nimic ca urmare a prețului diamantului care a fost dăruit fetei.

Vin lîngă Héléne Lagonelle. Stă întinsă pe o bancă și plînge pentru că-și închipuie că voi părăsi pensionul. Mă așez pe bancă. Admir frumusețea trupului ei întins lîngă mine. E sublim, liber sub rochie, gata să fie atins. N-am văzut în viața mea asemenea sîni. Hélène Lagonelle nu e pudică, ea nu-și dă seama, se plimbă goală prin dormitoare. Tot ce a dat Dumnezeu mai frumos pe lume, e trupul lui

Hélène Lagonelle, de neasemuit, ce echilibru între statură și felul în care corpul își poartă sînii, în afara lui, ca pe niște obiecte separate. Nimic nu e mai uimitor ca rotunjimea asta exterioară a sînilor purtați, exterioritatea întinsă către mîini. Pînă și trupușorul de culi al frățiorului meu se face nevăzut în fața unei asemenea splendori. Corpurile bărbaților au forme sărace, ferecate. Dar nici nu se lasă ca cele ale lui Hélène Lagonelle care nu rezistă niciodată mai mult de-o vară, dacă stai să te gîndești. Hélène Lagonelle vine de pe podișurile înalte din Dalat. Tatăl ei e funcționar la poștă. A sosit de puțină vreme, la mijlocul anului școlar. E fricoasă, stă lîngă tine, stă țintuită și nu scoate o vorbă, mai mult plînge. Obrazul ei are culoarea aerului de munte, îți sare în ochi aici unde toți copiii sînt verzi de palizi din cauza anemiei, a căldurii toride. Hélène Lagonelle nu merge la liceu. Hélène Lagonelle nu știe să meargă la școală. Ea nu învață, nu ține minte. Frecventează cursul primar de la pension, dar asta nu ajută la nimic. Plînge lipită de mine, iar eu o mîngîi pe păr, pe mîini, îi spun că o să rămîn cu ea la pension. Hélène L. nu știe cît e de frumoasă. Părinții ei nu știu ce să facă cu ea, vor s-o mărite cît mai repede cu putință. Și-ar găsi

logodnici cu nemiluita, dar Hélène Lagonelle nu vrea să audă de ei, nu vrea să se mărite, vrea să se întoarcă împreună cu mama ei. Ea, Hélène L. Hélène Lagonelle. Pînă la urmă o să facă așa cum vrea mama ei. E mult mai frumoasă ca mine, ca fata cu pălăria de clovn, încălțată în auriu, mult mai bună de măritat ca ea, pe Hélène Lagonelle poți s-o măriți, s-o priponești în viața conjugală, să o sperii, s-o lămurești despre ceea ce o înfricoșează și nu înțelege, să-i poruncești să stea acolo, să aștepte.

Hélène Lagonelle nu știe încă ce știu eu. Are șaptesprezece ani totuși. Presimt de pe acum că ea nu va ști niciodată ceea ce știu eu.

Trupul lui Hélène Lagonelle e cărnos, nevinovat încă, pielea ei catifelată e aidoma cu cea a anumitor fructe, aproape că nici nu se simte, iluzorie parcă, e prea de tot. Hélène Lagonelle te îndeamnă s-o omori, te face să-ți închipui minunea că ar putea muri de mîna ei. Formele astea albe, albe ca laptele, și le poartă fără să-și dea seama de ele, și le-arată pentru ca mîinile să i le frămînte, gura să le sărute, fără nici o oprelişte, fără să știe de ele, fără să le cunoască nemaipomenitul farmec.

În ochii mei ea e plămădită din același aluat ca bărbatul din Cholen, dar într-un prezent luminos, solar, pur, într-o înflorire reînnoită din ea însăși cu fiecare mișcare, cu fiecare lacrimă, cu fiecare prăbușire de-a ei, cu fiecare necunoaștere a ei. Hélène Lagonelle e femeia bărbatului de corvoadă care-mi dă o plăcere atît de abstractă, atît de puternică, bărbatul ăsta obscur din Cholen, din China. Hélène Lagonelle e din China.

N-am uitat-o pe Hélène Lagonelle. Nu l-am uitat pe bărbatul de corvoadă. După ce am plecat, după ce l-am părăsit, am stat doi ani fără să mă apropii de un alt bărbat. Dar această fidelitate misterioasă era de fapt față de mine însămi.

Mai fac încă parte din familia asta, aici mi-e lăcașul și nu în altă parte. În uscăciunea ei, în asprimea ei fioroasă, în răutatea ei mă simt sigură de mine pînă în străfunduri, pînă în adîncul certitudinii esențiale, aceea că mai tîrziu voi scrie.

Aici e locul de care mai tîrziu mă voi simți legată de îndată ce voi părăsi prezentul, și nu în altă parte. Ceasurile pe care le petrec în garsoniera din Cholen dau acestui loc o lumină reîmprospătată, nouă. E un loc în care nu poți

să respiri, simți moartea, un loc al violenței, al durerii, al deznădejdii, al dezonoarei. Și tot așa e și la Cholen. De cealaltă parte a fluviului. De îndată ce treci fluviul.

Nu mai știu ce s-a întîmplat cu Hélène Lagonelle, dacă a murit. Ea a plecat prima de la pension, cu mult înainte de plecarea mea în Franța. S-a întors la Dalat. Mama ei i-a spus să se întoarcă la Dalat. Dacă-mi amintesc bine, cred că voia s-o mărite, că trebuia să cunoască un proaspăt sosit din metropolă. Poate că mă înșel, poate confund ceea ce îmi închipuiam că i se întîmpla lui Hélène Lagonelle odată cu plecarea asta forțată impusă de mama ei.

Să vă mai spun și ce se întîmpla, cum se întîmpla. În felul următor: îi jefuiește pe servitori ca să se ducă să fumeze opiu. O jefuiește pe mama noastră. Scotocește prin dulapuri. Fură. Joacă. Înainte de a muri tata cumpărase o casă în Entre-deux-Mers. Era singura noastră avere. Joacă. Mama o vinde ca să plătească datoriile. Dar nu e de-ajuns, nu e niciodată de-ajuns. În tinerețe încearcă să mă vîndă clienților de la Coupole. Doar pentru el vrea mama să mai trăiască, ca să mai aibă el ce mînca, unde să-și pună capul, ca să-l mai strige cineva pe

nume. Iar proprietatea pe care i-a cumpărat-o lîngă Amboise, zece ani de economii. Ipotecată într-o noapte. Plătește ea dobînzile. Și tot ce s-a obținut din tăierea pădurilor, așa cum v-am mai spus-o. Într-o singură noapte. A jefuit-o pe mama care nu mai avea mult de trăit. Nu făcea altceva decît să scotocească prin dulapuri, adulmeca, știa să caute, să găsească teancul de cearșafuri cu pricina, ascunzătorile. A furat verighetele, lucruri de felul ăsta, mereu, bijuteriile, mîncarea. A prădat-o pe Dô, i-a prădat pe servitori, pe frățiorul meu. Pe mine, de multe ori. Ar fi scos-o la vînzare pe ea, pe mama lui. Cînd moare ea, în tristețea morții, cheamă imediat notarul. Știe să profite de tristețea morții. Notarul spune că testamentul nu e valabil, că l-a favorizat prea mult pe fiul ei mai mare în dezavantajul meu. Diferența e enormă, strigătoare la cer. Trebuie ca în deplină cunoștință de cauză să accept sau să refuz. Declar că accept : semnez. Am acceptat. Fratele meu, cu ochii în jos, mulțumesc. Plînge. În tristețea morții mamei noastre. E sincer. În momentul eliberării Parisului, urmărit fără îndoială pentru activitatea lui de colaboraționist în Sudul Franței, nu știe unde să se mai ascundă. Vine la mine. N-am înțeles

niciodată, se teme de o primejdie. Poate că a denunțat oameni, evrei, orice e cu putință. E foarte blînd, cald, așa cum e de obicei după asasinatele lui sau cînd are nevoie de ajutorul tău. Soțul meu e deportat. Mă compătimește. Stă trei zile. Am uitat, cînd plec nu încui nimic. Scotocește. Păstrez pentru întoarcerea soțului meu zahărul și orezul de pe cartelele mele. Scotocește și ia. Mai scotocește și într-un dulăpior din camera mea. Găsește. Îmi ia toate economiile, cincizeci de mii de franci. Nu lasă nici măcar o singură bancnotă. Pleacă din apartament cu ce-a jefuit. Cînd îl voi mai întîlni, nu-i voi spune nimic, mi-e atît de rușine de rușinea lui că n-aș putea. După testamentul fals, falsul castel Ludovic al XIV-lea vîndut pe te miri ce. Vînzarea a fost aranjată ca și testamentul.

După moartea mamei e singur. N-are prieteni, n-a avut niciodată, a avut uneori femei pe care le punea să „lucreze“ în Montparnasse, alteori femei pe care nu le punea să lucreze, la început cel puțin, alteori bărbați, dar ăștia îl plăteau ei. Trăia într-o mare singurătate. Și asta s-a accentuat cu vîrsta. Nu era decît un borfaș, isprăvile lui erau de mică importanță. A semănat groaza în jurul lui, dar nu mai departe. Cu noi și-a pierdut adevărata lui supremație. Nu era un gangster, era un mic borfaș de familie, un jefuitor de dulapuri, un ucigaș fără armă. Nu se compromitea. Borfașii de teapa lui își duc viața ca el, fără solidaritate, fără măreție, cu teamă. Se temea. După moartea mamei, duce o viață curioasă. La Tours. Nu-i cunoaște decît pe chelnerii de cafenele pentru „ponturile“ de la curse și pe pocheriștii bețivani din sălile dosnice. Începe să semene cu ei, bea zdravăn, ochii îi sînt injectați, gura strîmbă. La Tours nu mai are nimic. Cele două proprietăți lichidate, nici un ban. Un an de zile stă într-un depozit de mobile închiriat de mama. Un an de zile doarme într-un fotoliu. E lăsat să intre. Să stea acolo un an. După aceea e scos în stradă.

Timp de un an a tot nădăjduit să răscumpere proprietatea ipotecată. A vîndut una cîte una mobilele mamei la depozit, bronzurile cu Buddha, arămurile și paturile, și pe urmă dulapurile, și pe urmă cearșafurile. Și pe urmă, într-o bună zi, n-a mai avut nimic, se mai întîmplă, într-o bună zi n-are decît hainele de pe el, nimic altceva, nici un cearșaf, nici o lingură. E singur. Timp de un an de zile, nimeni nu i-a călcat pragul. Îi scrie unui văr la Paris. Va avea o cameră de serviciu pe bulevardul Malesherbes. Și la mai bine de

cincizeci de ani va avea și el prima lui slujbă, prima leafă din viața lui, e paznic la o Societate de asigurări maritime. Cred c-a dus-o așa vreo cincisprezece ani. A ajuns la spital. N-a murit acolo. A murit în camera lui.

Mama n-a scos niciodată vreo vorbă despre copilul ăsta. Nu s-a plîns niciodată. N-a vorbit nimic niciodată despre cel care scotocea dulapurile. Maternitatea ei era ca un fel de delict. O ținea ascunsă. Își închipuia că e de neînțeles, cu neputință de povestit cuiva care nu-l cunoștea pe băiatul ei, așa cum îl cunoștea ea în fața lui Dumnezeu și numai în fața Lui. Nu povestea despre el decît fapte mărunte, întotdeauna aceleași. Că dacă ar fi vrut, el ar fi fost cel mai deștept din toți trei. Cel mai „artist". Cel mai rafinat. Și bineînțeles cel care o iubea cel mai mult pe mama lui. El care, de fapt, o înțelesese cel mai bine. Nu-mi închipuiam, zicea ea, că te-ai putea aștepta la așa ceva din partea unui băiat, o asemenea intuiție, o dragoste atît de profundă.

Ne-am întîlnit odată, mi-a vorbit de frățiorul nostru mort. A zis : ce nenorocire moartea asta, e îngrozitor, frățiorul nostru, micuțul nostru Paulo.

Mai rămîne doar o singură imagine a rudeniei noastre : stăm la masă la Sadec. Mîncăm toți trei la masa din sufragerie. Au șaptesprezece, optsprezece ani. Mama nu e cu noi. El se uită la noi cum mîncăm, la fratele cel mic și la mine, pe urmă pune furculița jos, nu se mai uită decît la frățiorul meu. Îl privește lung și îi spune apoi brusc ceva înfiorător. Fraza e despre mîncare. Îi spune să se supravegheze, să nu mănînce atîta. Frățiorul nu zice nimic. Mănîncă mai departe. Îi reamintește că bucățile bune de carne sînt pentru el, să nu uite asta. Că de nu, zice el. Îl întreb : de ce pentru tine ? Zice : de aia. Zic : aș vrea să te văd mort. Nu mai pot să mănînc. Nici frățiorul meu. Așteaptă ca fratele cel mic să îndrăznească să spună o singură vorbă, pumnii lui încleștați sînt gata să-i sfărîme capul peste masă. Frățiorul nu spune nimic. E alb la față. Între gene îi mijesc lacrimile.

Cînd moare e o zi mohorîtă. De primăvară parcă, de aprilie. Mi se telefonează. Nimic, fără nici un amănunt, a fost găsit mort pe jos, în camera lui. Moartea se grăbise înaintea sfîrșitului isprăvilor lui. De cînd trăia totul era gata terminat, era prea tîrziu ca să moară,

totul se sfîrșise de la moartea fratelui mai mic. Cuvintele impunătoare : faptul e consumat.

Ea ceruse ca el să fie îngropat alături de ea. Nu mai știu unde, în ce cimitir, știu că e prin Loara. Sînt amîndoi în același mormînt. Doar ei doi. Așa și trebuie. Imaginea e de o splendoare de nesuportat.

Apusul se lăsa la aceeași oră în tot timpul anului. Era foarte scurt, brutal chiar. În anotimpul ploilor, săptămîni întregi nu se mai vedea cerul, era acoperit de o ceață uniformă în care nici lumina lunii nu mai putea pătrunde. În schimb în anotimpul secetos cerul era fără pată, descoperit în întregimea lui, crud. Pînă și nopțile fără lună erau luminate. Iar umbrele se răsfrîngeau în același timp pe pămînt, pe ape, pe drumuri, pe ziduri.

Îmi amintesc cu greu zilele. Lumina orbitoare a soarelui ștergea culorile, le zdrobea. Nopțile, mi le amintesc. Albastrul era mai îndepărtat decît cerul, se afla în spatele tuturor straturilor, acoperea adîncul lumii. Pentru mine, cerul era dîra de strălucire care străpunge albastrul, contopirea aceea rece din afara oricărei culori. Uneori, la Vinhlong, cînd mama era tristă, punea să se înhame calul la cabrioletă și o porneam pe cîmp să privim noaptea anotimpului secetos. Am avut marele noroc, pentru nopțile acelea, am avut-o pe mama. Lumina se revărsa din cer în cataracte de transparență pură, în trombe de tăcere și de nemișcare. Aerul era albastru, îl țineai în palmă. Albastru. Cerul era ca o palpitare neîntreruptă a luminii strălucitoare. Noaptea lumina totul, toată întinderea de fiecare parte a fluviului cît vezi cu ochii. Fiecare noapte era deosebită, fiecare putea fi numită timpul propriei ei durate. Zgomotul nopților era cel al cîinilor din sate. Urlau la mister. Își răspundeau de la un sat la altul pînă la deplina epuizare a spațiului și timpului nopții.

Pe aleile curții umbrele merilor scorțișori sînt negre ca cerneala. Grădina e toată încremenită într-o imobilitate de piatră. Casa la fel, monumentală, funebră. Iar frățiorul meu care mergea alături de mine și care acum privește îndelung poarta deschisă spre drumul pustiu.

S-a întîmplat odată să nu fie în fața liceului. Șoferul e singur în automobilul negru. Îmi spune că tatăl e bolnav, că stăpînul cel tînăr a plecat la Sadec. Că el, șoferul, a primit po-

runcă să rămînă la Saigon ca să mă ducă la liceu, să mă aducă înapoi la pension. Stăpînul cel tînăr s-a întors după cîteva zile. A apărut din nou pe bancheta din spate a automobilului negru, cu capul întors ca să nu vadă privirile, înfricoșat ca de obicei. Ne-am sărutat fără o vorbă, ne-am sărutat acolo, am uitat, ne-am sărutat în fața liceului. Plîngea sărutîndu-mă. Tatăl mai avea de trăit. Ultima lui nădejde se spulbera. S-a rugat de el. L-a rugat cu cerul și pămîntul să-l lase să mă mai țină lîngă el, i-a spus că trebuie să-l înțeleagă, că fără îndoială a trăit și el măcar o dată în viața lui o pasiune ca asta, că era cu neputință să nu fie așa, l-a implorat să-l lase și pe el să trăiască o asemenea pasiune, o asemenea nebunie, dragostea asta nebună pentru fetița albă, l-a rugat să-l lase s-o mai iubească înainte de a fi trimisă în Franța, să i-o mai lase, încă un an poate, pentru că îi era cu neputință să renunțe la dragostea asta, era prea proaspătă, prea puternică deocamdată, prea la începutul violenței ei, că acum era îngrozitor să se despartă de trupul ei, cu atît mai mult, și asta o știa bine tatăl, cu cît așa ceva nu i se va mai întîmpla niciodată.

Tatăl i-a spus una și bună, mai bine să-l vadă mort.

Ne-am îmbăiat împreună cu apa rece din chiupuri, ne-am sărutat, am plîns amîndoi și a fost tot așa, să mori, dar de data asta, de o plăcere care nu consola. I-am spus să nu-i pară rău de nimic, i-am adus aminte de tot ce a spus, că voi pleca de peste tot, că nu puteam fi sigură de mine. Mi-a spus că nu-i mai păsa nici de asta de acum înainte, că totul era depășit. Atunci i-am spus că sînt de aceeași părere cu tatăl lui. Că refuz să rămîn cu el. Nu i-am spus motivele.

E unul din bulevardele acelea lungi din Vinhlong care duc pînă la Mekong. E un bulevard întotdeauna pustiu seara. În seara aceea ca aproape în fiecare seară s-a întrerupt curentul. Totul începe astfel. Cum ajung în bulevard și cum aud poarta închizîndu-se în urma mea se întrerupe curentul. O iau la fugă. O iau la fugă pentru că mi-e frică de întuneric. Alerg din ce în ce mai repede. Și deodată sînt sigură că în spatele meu aleargă cineva după mine. Alerg mai departe dar totuși mă întorc și văd. E o femeie foarte înaltă, foarte slabă, ca moartea de slabă și care rîde și aleargă. E cu picioarele goale, fuge după mine ca să mă ajungă din urmă. O recunosc, e nebuna din oraș, nebuna din Vinhlong. O aud pentru pri-

ma oară, vorbește noaptea, ziua doarme, și deseori aici pe bulevardul ăsta, în fața grădinii. Aleargă strigînd într-o limbă pe care n-o înțeleg. Mi-e atît de frică încît nu pot să țip după ajutor. Cred că am opt ani. Îi aud rîsul amestecat cu urlet și chiuitul ei de bucurie, mai mult ca sigur rîde de mine. E amintirea unei spaime fără margini. Dacă spun că spaima îmi depășește puterea de înțelegere, de rezistență, înseamnă să spun puțin. Ceea ce pot afirma e amintirea certitudinii pe care o simțeam pînă în străfunduri, că dacă femeia pune mîna pe mine, chiar dacă abia mă atinge, voi cădea la rîndul meu într-o stare mai rea ca moartea, în starea de nebunie. Am ajuns la grădina vecinilor, am ajuns acasă, am urcat treptele și m-am prăbușit la intrare. Zile întregi n-am putut să povestesc ce mi s-a întîmplat.

Mulți ani încă trăiesc cu groaza că starea mamei mele se va agrava — nu numesc starea asta — ceea ce ar pune-o în situația de a fi despărțită de copiii ei. Cred că eu voi fi aceea care voi ști cum se vor desfășura lucrurile într-o bună zi, și nu frații mei, pentru că frații mei nu vor putea niciodată să înțeleagă această stare.

S-a întîmplat la cîteva luni după despărțirea noastră definitivă, era la Saigon, seara tîrziu, stăteam cu toții pe terasa cea mare a casei de pe strada Testard. Era și Dô. M-am uitat la mama. Mi-a fost greu s-o recunosc. Și pe urmă, ca într-un fel de ștergere neașteptată, de prăbușire, dintr-o dată n-am mai recunoscut-o deloc. Acolo, lîngă mine, era brusc altcineva care stătea jos în locul mamei, nu era mama mea, semăna cu ea, dar nu fusese niciodată mama mea. Avea o privire pierdută, se uita spre parc, la un anume punct din parc, așteptînd parcă să se producă un eveniment de care eu nu-mi puteam da seama. Avea o tinerețe în trăsături, în privire, era cuprinsă de o fericire pe care o ținea în frîu datorită pudorii ei din totdeauna. Era frumoasă. Dô stătea alături de ea. Dô părea că nu văzuse nimic. Spaima se explica nu prin ceea ce spun despre ea, despre trăsăturile ei, despre aerul fericit, despre frumusețea ei, se explica prin faptul că stătea exact acolo unde stătuse mama mea în clipa cînd se produsese substituirea, știam că nimeni altcineva nu stătea în locul ei decît ea, dar tocmai această identitate care nu putea fi înlocuită de o alta dispăruse iar eu nu aveam cum să fac ca să vină înapoi, să înceapă să

vină înapoi. Nimic nu mai putea înlocui imaginea. Am simțit că înnebunesc fiind cu mintea întreagă. O clipă ca să strig. Am țipat. Un țipăt slab, un strigăt de ajutor ca să se spargă oglinda în care se fixa dureros toată scena. Mama a întors capul.

Am umplut tot orașul cu cerșetoarea de pe bulevard. Cu toate cerșetoarele din orașe, din orezării, cu cele de pe pistele de la marginea Siamului, cu cele de pe malurile Mekongului, l-am umplut cu cea care m-a îngrozit. S-a întors de peste tot. A ajuns întotdeauna la Calcutta de oriunde ar fi venit. A dormit întotdeauna la umbra merilor scorțișori din curtea de recreație. Mama a stat întotdeauna lîngă ea să-i îngrijească piciorul ros de viermi, acoperit de muște.

Lîngă ea fetița de care am vorbit. A adus-o cu ea de la două mii de kilometri. Vrea să scape de ea, o dă, poftim, na. Gata cu copiii. Fără copil. Toți morți sau aruncați, asta înseamnă o grămadă întreagă la sfîrșitul vieții ei. Cea care doarme sub merii scorțișori n-a murit încă. E cea care va trăi cel mai mult. Va muri în casă, în rochie de dantelă. Va fi plînsă.

E pe povîrnișurile orezăriilor care mărginesc pista, țipă și rîde cu gura pînă la urechi. Are un rîs nemaipomenit, că scoală morții, scoală pe oricine ar auzi copii rîzînd. Stă zile întregi în fața bungalovului, își aduce aminte, aici se dă de mîncare cerșetorilor. Apoi, într-o bună zi, o vezi că se trezește în zori și o pornește, într-o bună zi pleacă, te întrebi de ce, o ia de-a curmezișul către munte, străbate pădurea și merge pe cărările care șerpuiesc de-a lungul crestelor muntelui Siam. Tot uitîndu-se, poate, tot uitîndu-se la cerul galben și verde de cealaltă parte a cîmpiei, merge înainte. Începe prin a coborî către mare, către capăt. Coboară cu silueta ei înaltă și slabă povîrnișurile pădurii. Merge, merge înainte. Ajunge în pădurile ciumate. Regiunile foarte calde. Fără vîntul binefăcător dinspre mare. Zumzetul stătut al țînțarilor, copiii morți, ploaia de fiecare zi. Și pe urmă se văd deltele. Cele mai mari delte de pe glob. Sînt din mîl negru. Duc spre Chittatong. A lăsat în urmă cărările, pădurile, căile ceaiului, soarele roșu, trece prin deschiderile deltelor. O apucă înspre vîrtejul lumii, spre depărtările învăluitoare din est. Într-o bună zi ajunge în fața mării. Țipă, rîde cu cotcodăcitul ei uluitor de pasăre. Datorită rîsului găsește la Chittatong o luntre care o trece din-

colo, pescarii o iau bucuros, traversează cu ei golful Bengal.

Pe urmă începi din nou, începi s-o vezi pe lîngă mormanele de gunoaie de la marginea Calcuttei.

Și apoi nu mai știi de ea. Și pe urmă o vezi iar. E în spatele ambasadei Franței din acest oraș. Doarme într-un parc, după ce-a mîncat pe săturate.

Stă acolo în timpul nopții. Apoi la răsăritul soarelui în Gange. Întotdeauna rînjită și batjocoritoare. N-o mai pornește. Mănîncă, doarme aici, e liniște noaptea, stă aici în parcul de leandri.

Vin și eu într-o zi. Trec pe acolo. Am șaptesprezece ani. E cartierul englezesc, parcurile ambasadelor, e în timpul musonului, terenurile de tenis sînt goale. De-a lungul Gangelui rîd

Facem escală la Calcultta. O pană a vaporului de cursă lungă. Vizităm orașul ca să ne treacă timpul. Plecăm din nou a doua zi seara.

Cincisprezece ani și jumătate. Lucrurile se află foarte repede în postul de la Sadec. E de ajuns să te uiți cum e îmbrăcată ca să-ți dai seama de dezonoare. Mama nu se pricepe la

nimic, nici cum să-și crească o fată. Biata copilă. Să nu credeți că pălăria asta e nevinovată, sau rujul de buze, toate astea înseamnă ceva, nu e nimic nevinovat, asta înseamnă că vrea să atragă privirile, banul. Frații, niște haimanale. Se pare că e vorba de un chinez, fiul miliardarului, vila de pe Mekong cu ceramică albastră. Nici el, în loc să se simtă onorat, n-o vrea pentru băiatul lui. Familie de albi nepricopsiți.

Doamna, așa i se zicea, venea de la Savannakhet. Soțul ei numit la Vinhlong. Timp de un an n-a fost văzută la Vinhlong. Din cauza tînărului, administratorul adjunct de la Savannakhet. Nu mai puteau să se iubească. Atunci el s-a sinucis cu un glonte de revolver. Povestea s-a auzit pînă la noul post de la Vinhlong. În ziua plecării ei de la Savannakhet la Vinhlong, un glonte în inimă. În piața mare din oraș, în plină zi. Din cauza fetițelor și a soțului ei numit la Vinhlong ea i-a spus că totul trebuie să se termine.

Asta se petrece în fiecare seară în cartierul cu reputație proastă din Cholen. În fiecare seară micuța vicioasă se duce să-i fie dezmierdat trupul de o scîrbă de chinez milionar. Pe

deasupra mai e și la liceul unde sînt fetițele albe, micuțele sportive albe care învață craul în piscina Clubului Sportiv. Li se va ordona într-o bună zi să nu-i mai vorbească fetei învățătoarei din Sadec.

În recreație, privește strada, de una singură, sprijinită de un stîlp din curte. Mamei nu-i povestește nimic. Vine la școală tot cu limuzina neagră a chinezului din Cholen. Ele se uită la ea cînd pleacă. Nu va exista nici o excepție. Nici una nu-i va mai adresa vreo vorbă. Izolarea asta îi aduce aminte de doamna din Vinhlong. Împlinise atunci treizeci și opt de ani. Și tot atunci zece ani fata. Iar acum cînd își amintește șaisprezece ani.

Doamna e pe terasa camerei, se uită la bulevardele de pe malul Mekongului, o văd cînd vin de la catehism împreună cu frățiorul meu. Camera e în mijlocul unui palat impunător cu terase acoperite, palatul se află în mijlocul unui parc cu leandri și cu palmieri. Aceeași deosebire le desparte pe doamnă și pe fata cu pălăria cu boruri plate de ceilalți din post. La fel se uită amîndouă la bulevardele de pe malurile fluviilor, la fel sînt amîndouă, izolate amîndouă. Singure, niște regine. Dizgrația lor vine de la sine. Amîndouă sortite bîrfei din cauza trupului pe care-l au, dezmierdat de

iubiți, sărutat de buzele lor, dăruite infamiei unei plăceri de să mori, zic ele, să mori de moartea tainică a iubiților fără iubire. Despre asta e vorba, de îndemnul către moarte. Pornește din ele, din camerele lor moartea asta atît de puternică, încît faptele sînt cunoscute în tot orașul, în posturile din brusă, în orășele, la recepții, la balurile moleșite de la administrațiile generale.

Doamna a început din nou să se țină de recepțiile oficiale, crede că s-a pus punct, că tînărul din Savannakhet a fost dat uitării. Doamna și-a reluat prin urmare seratele obligatorii ca să mai poți din cînd în cînd să vezi lume, să mai poți din cînd în cînd să ieși din singurătatea înspăimîntătoare în care se află posturile din brusă pierdute în nesfîrșitele întinderi de orez, de groază, de nebunie, de boli, de uitare.

Seara, la ieșirea de la liceu, aceeași limuzină neagră, aceeași pălărie obraznică și copilărească, aceiași pantofi aurii, iar ea, se duce, se duce să-și lase trupul dezgolit de miliardarul chinez, o s-o spele sub duș, fără să se grăbească, așa cum făcea ea în fiecare seară acasă la mama cu apă rece dintr-un chiup pe care-l ține pentru ea și pe urmă o va duce

udă în brațe pînă în pat, va pune ventilatorul și o va săruta iar după aceea ea se va întoarce la pension și nu se va găsi nimeni s-o pedepsească, s-o bată, s-o sfărîme, s-o insulte.

Și-a pus capăt zilelor cînd noaptea era pe sfîrșite, în piața cea mare a orașului, în lumina ei strălucitoare. Apoi s-au ivit zorile. Au înconjurat corpul. Apoi, cu trecerea orelor, soarele a zdrobit forma. Nimeni n-a îndrăznit să se apropie. O s-o facă poliția. La amiază, după sosirea șalupelor de transport, nu se va mai vedea nimic, piața va fi lună.

Mama i-a spus directoarei pensionului : nu-i nimic, toate astea n-au nici o importanță, ați văzut ? rochițele vechi, pălăria roz și pantofii aurii ce bine-i vin ? Mama plutește de fericire cînd vorbește de copiii ei și devine atunci și mai plină de farmec. Tinerele supraveghetoare sînt numai ochi și urechi la vorbele mamei. Toți, zice mama, îi dau tîrcoale, toți bărbații din post, însurați sau nu, toți se învîrt în jurul ei, se dau în vînt după fetița asta, după caraghioasa asta mică, neterminată încă, uitați-vă la ea, un copil încă. Dezonorată zice lumea ? iar eu zic : cum ar putea oare nevinovăția să se dezonoreze ?

Mama vorbește înainte. Vorbește de prostituția bătătoare la ochi și rîde de scandalul ăsta, de bîlciul ăsta, de pălăria nepotrivită, de eleganța sublimă a copilei, de traversarea fluviului și rîde de povestea asta comică aici, în coloniile franceze, vreau să spun, zice ea, pielea asta de albă, a fetiței care pînă mai ieri era ascunsă în posturile din brusă și care dintr-o dată iese la iveală și se compromite în oraș în văzul și auzul tuturor cu o lepădătură de chinez miliardar, cu diamantul în deget ca o tînără bancheră, și plînge.

Cînd a văzut diamantul a spus cu o voce suavă : asta-mi aduce aminte de un mic solitar pe care l-am purtat la logodna cu primul meu soț. Zic : domnul Obscur. Rîsete. Așa-l chema, zice ea, și e totuși adevărat.

Ne-am privit amîndouă îndelung iar după aceea a surîs blînd, un surîs ușor batjocoritor, în care era întipărită o cunoaștere atît de pătrunzătoare a copiilor ei și a viitorului lor de mai tîrziu că era cît p-aci să-i povestesc despre Cholen.

N-am făcut-o. N-am făcut-o niciodată.

A așteptat un timp pînă mi-a mai vorbit din nou, apoi a vorbit cu multă dragoste : știi

că s-a zis ? că nu vei mai putea niciodată să te măriți aici în colonie ? Ridic din umeri, rîd. Îi zic : pot să mă mărit cînd vreau, oriunde. Mama îmi face semn că nu. Nu. Zice : aici totul se află, aici n-ai să mai poți. Se uită la mine și spune vorbele de neuitat : le placi ? Răspund : da, asta e, totuși le plac. Atunci ea spune : le placi pentru că tu ești tu. Apoi mă întreabă : numai pentru bani te vezi cu el ? Șovăi și pe urmă îi spun că numai pentru bani. Se uită din nou la mine lung, nu mă crede. Zice : nu-ți semănam, la carte eram mult mai greoaie ca tine și eram foarte serioasă, am fost așa multă vreme, prea multă vreme, mi-am pierdut cheful pentru plăcere.

Era o zi de vacanță la Sadec. Se odihnea într-un balansoar cu picioarele pe un scaun, făcuse curent între ușile salonului și sufrageriei. Era calmă, fără pic de răutate în ea. Deodată a zărit-o pe fetița ei, a simțit dorința să stea de vorbă cu ea.

Era în preajma sfîrșitului, a părăsirii barajului. Era în preajma plecării în Franța.

Mă uitam la ea cum o fură somnul.

Sînt zile cînd mama hotărăște : mîine mergem la fotograf. Se vaită de preț dar cheltuie totuși bani pentru fotografiile de familie. Ne

uităm la fotografii, nu ne uităm la noi, doar la fotografii, fiecare separat, fără nici un comentariu, dar ne uităm la ele, ne vedem. Îi vedem pe ceilalți din familie unul cîte unul sau strînși laolaltă. Ne privim în fotografiile vechi cînd eram mici, ne privim în fotografiile recente. Distanța între noi s-a mărit și mai tare. După ce le privim, fotografiile sînt puse bine în dulapuri lîngă rufe. Mama ne duce la fotograf ca să ne poată vedea, să vadă dacă creștem normal. Ne privește îndelung, ca alte mame alți copii. Compară fotografiile între ele, vorbește de cum crește fiecare. Nimeni nu-i răspunde.

Mama nu vrea decît fotografii cu copiii ei. Niciodată altele. N-am nici o fotografie de la Vinhlong, nici una cu grădina, cu fluviul, cu bulevardele mărginite cu tamarinii de pe vremea cuceririi franceze, nici o fotografie a casei, a camerelor noastre ca de azil văruite în alb cu paturi mari de metal negru și auriu, luminate precum clasele de școală cu becuri roșietice ca cele de pe bulevarde cu abajur de tablă verde, nici urmă de vreo fotografie a acestor locuri de neînchipuit, întotdeauna provizorii, mai mult decît hidoase, să fugi, în care mama nu se instala de-a binelea, așteptînd, zicea ea, să se instaleze cu adevărat, în Franța, în regiu-

nile acelea de care ne-a vorbit toată viața și care erau situate după chef, după vîrstă, după tristețea ei, între Pas-de-Calais și Entre-deux-Mers. Cînd se va stabili pentru totdeauna, cînd se va instala pe valea Loarei, camera ei va fi aidoma cu cea de la Sadec, îngrozitoare. Uitase, mai mult ca sigur.

Nu voia niciodată fotografii cu locuri, cu peisaje, doar cu noi, copiii ei, și de cele mai multe ori toți trei în grup pentru ca fotografiile să coste mai puțin. Cele cîteva fotografii de amatori cu noi, erau făcute de prieteni de-ai mamei, colegi proaspăt sosiți în colonie care fotografiau priveliștea ecuatorială, cocotieri și culi, ca să le trimită familiilor lor.

Cînd mama pleacă în concediu arată în secret rudelor fotografiile copiilor ei. Noi nu ne ducem la rude. Frații mei nu le-au cunoscut niciodată. La început, pe mine, cea mai mică, mă tîra după ea. Dar după aceea nu m-am mai dus, pentru că mătușile, din cauza purtării mele scandaloase, nu mai voiau ca fetele lor să mă vadă. Prin urmare nu-i rămînea mamei decît să arate fotografiile, prin urmare mama le arată, în ordine, așa cum trebuie, arată verișoarelor ei primare copiii pe care-i are. Trebuie să facă așa, drept care o

și face, verișoarele sînt singurele rude care i-au mai rămas, prin urmare le arată fotografiile rudelor. Poate oare cineva s-o înțeleagă într-adevăr pe această femeie din felul ei de-a fi ? Din pornirea asta a ei de a merge întotdeauna pînă la capăt fără să-și închipuie că ar putea lăsa totul baltă, și pe verișoare, și necazul și corvoada ? Cred că da. Pentru mine farmecul ei de nebănuit se află tocmai în această atitudine curajoasă, absurdă.

După ce a îmbătrînit, după ce a albit, s-a dus și ea la fotograf, s-a dus singură, s-a fotografiat cu rochia ei frumoasă roșu-închis și cu cele două bijuterii, colierul și broșa de aur și de jad, o bucățică de jad montată în aur. În fotografie e bine pieptănată, nici un fir zburlit, desăvîrșită. Indigenii cu stare se duceau și ei la fotograf în toată viața lor o singură dată, cînd simțeau că li se apropie sfîrșitul. Fotografiile erau mari, toate aveau același format, erau înrămate în frumoase rame aurite și agățate lîngă altarul străbunilor. Toți cei care se fotografiau, am văzut o groază, aveau aceeași mutră, asemănarea între ei era halucinantă. Bătrînețea nu numai că e mereu la fel, dar fotografiile erau întotdeauna în așa fel retușate încît particularitățile feței, dacă

mai rămînea ceva din ele, erau atenuate. Chipurile erau toate la fel de scrobite, pentru a înfrunta veșnicia, erau netezite, toate la fel de întinerite. Așa voiau cei care se fotografiau. Asemănarea asta — discreția asta — trebuia să înveșmînteze amintirea trecerii lor printre cei din familie, să fie în același timp o dovadă a individualității și a realității ei. Cu cît semănau mai mult între ei cu atît faptul că se trăgeau din același neam era mai grăitor. În plus, toți bărbații aveau același turban, femeile același coc, aceleași pieptănături strînse, bărbații și femeile aceeași îmbrăcăminte cu guler drept. Toți aveau aceeași expresie pe care aș recunoaște-o dintr-o mie. Și expresia pe care o avea mama în fotografia cu rochia roșie era ca a lor, era aerul acela nobil, ar zice unii, șters, după alții.

Nu-și mai vorbesc niciodată despre asta. E un fapt hotărît că el nu va mai încerca absolut nimic cu tatăl lui pentru a o lua în căsătorie. Tatăl nu va avea pic de milă pentru fiul lui. Nu are pentru nimeni. Din toți emigranții chinezi care au în mîinile lor comerțul din oraș, cel cu terasele albastre e cel mai vajnic, cel mai bogat, cel ale cărui avuții se întind cu

mult dincolo de Sadec, pînă la Cholen, capitala chineză a Indochinei franceze. Bărbatul din Cholen știe că hotărîrea tatălui său și cea a copilei sînt aceleași și nu vor suferi schimbări. Începe să înțeleagă că plecarea ce-l va despărți de ea este soluția legăturii lor. Că ea nu e făcută pentru măritiș, că-și va părăsi orice căsnicie, că va fi nevoit s-o lase, s-o uite, s-o dea înapoi albilor, fraților ei.

De cînd era înnebunit de trupul ei, fetița nu mai suferea din cauza acestui trup atît de subțire, tot așa după cum, lucru curios, mama ei nu mai era neliniștită ca înainte, ca și cînd și-ar fi dat seama că acest trup era în cele din urmă plauzibil, acceptabil, la fel ca oricare altul. El, iubitul din Cholen, crede că în creșterea ei, fetița albă a avut de pătimit de pe urma căldurii prea puternice. Și el s-a născut și a crescut în aceeași căldură. Descoperă această asemănare între el și ea. Zice că toți anii pe care i-a trăit aici, la această intolerabilă latitudine, au făcut din ea o fată de pe meleagurile Indochinei. Că are aceleași încheieturi delicate, același păr des c-ai putea spune că a strîns în el toată tăria, lung ca al lor, și mai ales pielea trupului care e așa de la apa de ploaie păstrată aici pentru îmbăierea

femeilor, a copiilor. Zice că femeile din Franța, față de cele de aici, au pielea de pe trup tare, aproape aspră. Zice că e așa și pentru că hrana de la Tropice e sărăcăcioasă, alcătuită din pește, din fructe. Şi tot așa și cu pînzeturile de bumbac și cu mătăsurile din care e făcută îmbrăcămintea, întotdeauna largă, îmbrăcămintea asta, care lasă corpul departe de ea, în voia lui, dezgolit.

Iubitul din Cholen s-a obișnuit într-atît cu adolescența micuței albe încît s-a contopit cu ea. Plăcerea pe care i-o dă ea în fiecare seară, i-a prins timpul, viața. Nu-i vorbește aproape deloc. Poate că-și închipuie că ea n-ar mai pricepe ce-i spune despre ea, despre dragostea asta pe care n-o cunoscuse încă și despre care nu știe ce să-i spună. Poate că-și dă seama că de fapt nu și-au vorbit niciodată în afară doar de țipătul prin care se cheamă seara în cameră. Da, cred că nu știa, își dă seama că nu știa.

O privește. O privește și cu ochii închiși. Îi adulmecă obrazul. Adulmecă fetița cu ochii închiși, îi adulmecă răsuflarea, căldura care vine din ea. Simte din ce în ce mai puțin limitele acestui trup, nu e un trup ca celelalte, nu e terminat, în camera aceasta continuă să crească, mai e și acum fără forme definitive, în fiece clipă pe cale de a se alcătui, nu se află numai acolo, unde îl vede el, mai e și în altă parte, se întinde dincolo de priviri, spre joc, spre moarte, e suplu, se dăruie în întregime plăcerii ca și cînd ar fi un trup împlinit, mai copt, e fără pic de șiretenie, de o pricepere uluitoare.

Mă uitam la el ce făcea cu mine, cum se slujea de mine și nu mi-aș fi închipuit niciodată că ar fi fost cu putință așa ceva, ajungea dincolo de așteptările mele urmînd calea sortită trupului meu. Eram acum copilul lui. Și pentru mine el era acum altceva. Începeam să-i cunosc pielea neînchipuit de catifelată, mai bine decît pe el. Mai trecea cred prin cameră și umbra unui alt bărbat, aceea a unui tînăr ucigaș, dar nu știam nimic despre asta, nimic nu-mi apărea încă în fața ochilor. Cred că mai trecea și umbra unui tînăr vînător, dar pe asta, da, o știam, se ivea uneori în clipa plăcerii și i-o spuneam iubitului din Cholen, îi vorbeam de trupul lui, de farmecul lui, de curajul lui în pădure și la vărsarea rîurilor cu

pantere negre. Toate acestea îi ațîțau dorința și-l îndemnau să mă ia. Eram acum copilul lui. Și uneori îl apucă frica, e cuprins brusc de neliniște din pricina sănătății ei, ca și cînd ar fi descoperit că ea era muritoare și l-ar fi străfulgerat gîndul că ar putea s-o piardă. E atît de subțire, așa deodată, și se teme uneori pe neașteptate. Și durerea de cap de parcă deseori își dă sufletul, lividă, nemișcată, cu o cîrpă umedă pe ochi. Și scîrba de viață pe care o simte uneori, cînd o apucă, cînd se gîndește la mama ei și cînd începe să strige și să plîngă de furie, la gîndul că nu poate schimba cu nimic lucrurile, s-o facă pe mama fericită înainte de a muri, să-i omoare pe cei care au pricinuit această suferință. Cu obrazul lîngă obrazul ei îi soarbe lacrimile, o strînge la piept s-o zdrobească, înnebunit de dorință în plînsul ei, în furia ei.

O mîngîie cum ar mîngîia un copil. Cu copilul lui ar face la fel. Se joacă cu trupul copilului lui, îl întoarce, își acoperă cu el fața, gura, ochii. Iar ea, ea se lasă dusă spre ceea ce vrea el cînd începe să se joace. Și deodată ea e cea care imploră, nu spune ce, iar el, el îi strigă să tacă, îi strigă că n-o mai vrea, că

nu-i mai vrea plăcerea, și iată-i din nou înlănțuiți, încleștați în spaimă și iată că spaima se destramă iar, că se dăruie amîndoi din nou, cu lacrimi, cu deznădejde, cu bucurie.

N-au scos nici un cuvînt toată seara. În automobilul negru care o duce la pension ea își pune capul pe umărul lui. O cuprinde de mijloc. Îi spune că e bine că vaporul din Franța va sosi în curînd, o va duce și îi va despărți. Cît ține drumul tac amîndoi. Uneori îi spune șoferului s-o ia de-a lungul fluviului să facă o plimbare. Ea adoarme lîngă el, sfîrșită de oboseală. O trezește cu sărutări.

În dormitor lumina e albastră. Se simte mirosul de tămîie, întotdeauna se arde tămîie la apusul soarelui. Căldura e stătută, toate ferestrele sînt larg deschise și nu e nici cea mai mică adiere. Îmi scot pantofii ca să nu fac zgomot dar sînt liniștită, știu că supraveghetoarele nu se vor scula, că mi s-a admis acum să mă întorc în toiul nopții la orice oră vreau. Mă duc repede să mă uit la locul lui H. L., întotdeauna cu oarecare neliniște, întotdeauna cu teama să nu fi fugit de la pension în timpul zilei. E aici. Doarme dusă, H. L. Îmi amintesc de somnul ei îndîrjit, aproape ostil.

De refuz. Brațele goale îi sînt în jurul capului, în voia lor. Corpul nu e întins cum trebuie ca la celelalte fete, picioarele sînt aduse sub ea, nu i se vede fața, i-a alunecat perna. Sînt sigură că m-a așteptat și pe urmă a adormit furioasă, pierzîndu-și răbdarea. Fără doar și poate că a plîns, iar după aceea a răpus-o somnul. Aș vrea s-o trezesc și să vorbim amîndouă în șoaptă. Nu mai stau de vorbă cu bărbatul din Cholen, nu-mi mai vorbește, simt nevoia să aud întrebările lui H. L. Ascultă cu atenția incompatibilă a celor care nu înțeleg ce le spui. Dar nu e cu putință s-o trezesc. Dacă o trezesc în felul acesta, în mijlocul nopții, H. L. nu mai poate să adoarmă după aceea. Se scoală, îi vine să iasă, așa și face, coboară treptele la repezeală, umblă pe culoare, prin curțile goale, aleargă, mă strigă, e atît de fericită, n-ai cum s-o oprești și, cînd i se interzice plimbarea, știi că de fapt e ceea ce așteaptă. Șovăi, dar, pe urmă, mai bine nu, n-o trezesc. Sub perdeaua de tifon căldura e înăbușitoare, după ce o tragi pare cu neputință de suportat. Dar știu că e așa pentru că vin de afară, de pe malurile fluviului unde noaptea e întotdeauna răcoare. M-am obișnuit, stau nemișcată, aștept să treacă. Trece. Nu adorm imediat cu

toată oboseala asta nouă din viața mea. Mă gîndesc la bărbatul din Cholen. Pesemne că e într-un local de noapte de pe lîngă Source, cu șoferul lui. Pesemne că beau amîndoi în tăcere, cînd sînt ei doi beau rachiu de orez. Sau poate că s-a dus acasă, că a adormit în lumina din cameră ca de obicei fără să stea de vorbă cu nimeni. În seara aceea nu mai îndur gîndul bărbatului din Cholen. Nu mai pot îndura nici gîndul lui H. L. S-ar părea că amîndoi au o viață plină care le vine din afara lor. S-ar părea că eu nu am parte de așa ceva. Mama zicea : pe fata asta n-o s-o mulțumească niciodată nimic. Cred că am început să-mi dau seama de viața mea. Cred că pot să mi-o spun de pe acum, mă încearcă parcă dorința să mor. Cuvîntul acesta nu-l mai despart de viața mea. Cred că mă încearcă dorința să fiu singură, tot așa după cum simt că mi-am părăsit copilăria, familia Vînătorului. Am să scriu cărți. E ceea ce văd dincolo de această clipă, în nesfîrșitul pustiu în spatele căruia mi se arată întinderea vieții mele.

Nu mai știu cum suna telegrama din Saigon. Dacă scria că frățiorul meu a decedat sau dacă scria chemat la Dumnezeu. M-a străfulgerat o certitudine : telegrama n-a trimis-o ea. Frățio-

rul. Mort. La început e de neînțeles, și apoi, dintr-o dată, din toate părțile, din adîncul lumii, simt durerea, m-a învăluit, m-a dus, nu mai recunosc nimic, n-am mai existat, doar durerea, nu știu care, dacă era aceea de a fi pierdut un copil cu cîteva luni mai înainte care mă cuprindea iar sau dacă era, o durere nouă. Acum cred că era o durere nouă, pe copilul meu mort la naștere nu l-am cunoscut niciodată și n-am vrut să mă omor așa cum voiam s-o fac acum.

Ne înșelasem. Greșeala săvîrșită a cuprins în cîteva clipe întregul univers. Rușinea era pînă la Dumnezeu. Frățiorul meu era nemuritor și noi n-am știut-o. Nemurirea sălășluise în trupul acestui frate de pe cînd trăia iar noi, noi n-am văzut că nemurirea se afla în acel trup. Trupul fratelui meu murise. Nemurirea murise odată cu el. Și lumea mergea acum înainte, lipsită de acest trup miraculos și de acest miracol. Ne înșelasem cu desăvîrșire. Greșeala se întinsese în întregul univers, rușinea.

De vreme ce el, frățiorul meu, murise, totul trebuia să moară în urma lui. Și prin el. Moartea, în lanț, pornea de la el, de la copil.

Trupul mort al copilului nu simțea nimic în urma acestor împrejurări provocate de el. Ținuse în el nemurirea timp de douăzeci și șapte de ani, iar el n-o știa.

În afară de mine nimeni nu vedea limpede. Și de vreme ce puteam dobîndi cunoașterea aceasta atît de simplă aceea că trupul frățiorului meu era și al meu, eu trebuia să mor. Și am murit. Frățiorul meu m-a strîns lîngă el, m-a tras către el și am murit.

Ar trebui ca lumea să știe aceste lucruri. Să afle că nemurirea e muritoare, că poate să moară, că așa s-a întîmplat, că tot se mai întîmplă. Că ea nu apare niciodată de sine stătătoare, că este o duplicitate absolută. Că nu există ca fapt mărunt ci doar ca principiu. Că unii o pot avea în ei, cu condiția să n-o știe. Tot așa după cum alții pot să-i descopere prezența în aceștia, cu aceeași condiție, să nu-i știe puterea, că viața e nemuritoare atît timp cît e trăită, atît timp cît e în viață. Că în nemurire nu e vorba de un timp mai lung sau mai scurt, că nu e vorba de nemurire, că e vorba de altceva ce rămîne necunoscut. Că e la fel de greșit să spui că e fără de început și fără de sfîrșit, sau că începe și se sfîrșește odată cu viața sufletului din moment ce ea ține

de suflet și de dîra vîntului. Uitați-vă la nisipurile moarte din pustiuri, la trupul mort al copiilor : nemurirea nu trece pe aici, se oprește și ocolește.

În privința frățiorului meu a fost vorba de o nemurire fără cusur, fără legendă, fără neprevăzut, neîntinată, dintr-o singură pornire. Frățiorul n-avea ce să strige în pustiu, n-avea nimic de spus, nici aici, nici în altă parte, nimic. Nu era prea învățat, nu izbutise niciodată să învețe ceva. Nu știa să vorbească, de abia știa să citească, să scrie, te întrebai uneori dacă știe să sufere. Era o ființă care nu înțelegea și care se temea.

Dragostea asta nebună care mă leagă de el rămîne pentru mine o taină de nepătruns. Nu știu de ce îl iubeam atît de mult încît să vreau să mor de moartea lui. Mă despărțisem de el de zece ani cînd s-a întîmplat și nu mă gîndeam decît arareori la el. Cred că-l iubeam pentru toată viața și nimic nou nu putea schimba această dragoste. Uitasem moartea.

Stăteam puțin de vorbă împreună, vorbeam foarte puțin despre fratele cel mare, de nenorocirea noastră, de cea a mamei, de nenorocirea cu terenurile. Vorbeam mai degrabă de vînătoare, de puști, de tehnică, de mașini. Se înfuria cînd se strica mașina și-mi povestea, îmi descria mașinile pe care le va avea el mai tîrziu. Cunoșteam toate mărcile de puști de vînătoare și toate mărcile de mașini. Vorbeam binențeles și de faptul că am putea fi sfîșiați de tigri dacă nu sîntem cu băgare de seamă sau că am putea să ne înecăm în rîu dacă ne lăsăm duși de curenți. Era cu doi ani mai mare ca mine.

Vîntul s-a potolit iar sub copaci e acea lumină miraculoasă de după ploaie. Păsările țipă cît le țin puterile, ca nebunele, își ascut ciocurile de aerul rece, le auzi pliscul să-ți spargă urechile, să te asurzească.

Vapoarele alunecau în susul rîului din Saigon, cu motoarele oprite, trase de remorchere, spre instalațiile portuare care se aflau în portul din meandrele Mekongului situat la nivelul Saigonului. Bucla aceasta, brațul acesta al Mekongului se numește Rîul, Rîul din Saigon. Escala ținea o săptămînă. De vreme ce vapoarele erau la chei, Franța era acolo. Puteai să mergi să mănînci în Franța, să dansezi în Franța, pen-

tru mama era prea scump și pe deasupra ea nici nu simțea nevoia, dar cu el, cu iubitul din Cholen, am fi putut să mergem. Nu mergea pentru că i-ar fi fost teamă să fie văzut cu micuța albă atît de tînără, el nu zicea nimic, dar ea o știa prea bine. Pe vremea aceea, nu prea îndepărtată, doar acum vreo cincizeci de ani, nu erau decît vapoare ca să străbați lumea. Bucăți întregi de continente nu aveau nici șosele, nici cale ferată. Pe întinderi de sute, de mii de kilometri nu erau decît drumuri preistorice. Erau vapoarele frumoase ale Mesageriilor Maritime, mușchetarii de cursă lungă, Porthos, D'Artagnan, Aramis care legau Indochina de Franța.

Călătoria ținea douăzeci și patru de zile. Vapoarele de cursă lungă erau ca niște orașe, cu străzi, cu baruri, cu cafenele, cu biblioteci, cu saloane, cu aventuri, cu iubiți, cu căsătorii, cu morți. Se alcătuiau grupuri întîmplătoare, asta era ca un fel de obligație, toți o știau, nimeni n-o uita, și tocmai datorită acestui fapt te obișnuiai cu ele și uneori îți lăsau chiar o amintire de neuitat. Erau singurele călătorii ale femeilor. Pentru multe dintre ele mai ales, dar uneori și pentru bărbați călătoriile spre colonie rămîneau adevărata aventură a acestei

acțiuni. Pentru mama călătoriile au fost întotdeauna, asemenea anilor noștri de copilărie, ceea ce ea numea cel mai frumos lucru din viața ei.

Plecările. Erau întotdeauna aceleași plecări. Erau întotdeauna primele plecări pe mări. Despărțirea de uscat se petrecea de fiecare dată cu durere și cu aceeași deznădejde, dar asta nu i-a împiedicat niciodată pe oameni să plece, pe evrei, pe marii gînditori, pe călătorii obișnuiți ai singurei călătorii pe mare și asta nu le-a împiedicat niciodată nici pe femei să-i lase să plece, ele care nu plecau niciodată, care rămîneau să păzească locul de baștină, semințiа, avuția, motivul întoarcerii. Timp de secole călătoriile cu corăbiile erau mai îndelungate, mai tragice decît în zilele noastre. Durata călătoriei acoperea în mod firesc lungimea distanței. Oamenii se obișnuiseră cu domoala viteză umană pe uscat și pe mare, cu întîrzierile, cu așteptarea vîntului, a înseninării, a naufragiilor, a soarelui, a morții. Vapoarele cu care a călătorit micuța albă erau de pe atunci printre ultimele din lume. Primele linii aeriene fuseseră înființate în tinerețea ei, cele care urmau din ce în ce mai mult să lipsească omenirea de călătoriile pe mări.

Ne mai duceam în garsoniera din Cholen. Se purta ca de obicei, multă vreme s-a purtat ca de obicei. Se așeza lîngă mine, stătea întins dar lipsit de vlagă, lipsit de orice putere. Data plecării, deși îndepărtată încă, odată stabilită, nu mai putea face nimic cu trupul meu. Asta s-a întîmplat în mod brutal, fără vrerea lui. Trupul lui n-o mai voia pe ea, care urma să plece, să trădeze. Zicea : nu pot să mă mai apropii de tine, credeam că am să mai pot, dar nu mai pot. Zicea că era ca mort. Surîdea blînd ca să se scuze, zicea că poate n-o să-și mai revină niciodată. Îl întrebam dacă ar fi vrut așa ceva. Îi venea să rîdă, zicea : nu știu, în clipa asta poate că da. Blîndețea lui rămăsese neștirbită în suferință. Nu vorbea de această suferință, n-a scos niciodată vreo vorbă despre asta. Uneori îi tremura obrazul, închidea ochii și strîngea din dinți. Dar nu spunea niciodată nimic despre ceea ce vedea dincolo de ochii lui închiși. Ai fi zis că-i place această suferință, că o iubea cum mă iubise pe mine, foarte tare, să-i vină aproape să moară, iar acum iubea mai mult suferința decît pe mine. Uneori zicea că vrea să mă mîngîie pentru că știa că doresc tare mult așa ceva și că vrea să mă privească în clipa cînd izbucnește

plăcerea. Așa și făcea, privindu-mă în același timp și mă striga ca pe copilul lui. Hotărîsem să nu ne mai vedem, dar nu era cu putință, n-a fost cu putință. În fiecare seară îl găseam în fața liceului în automobilul lui negru, cu capul întors de rușine.

Cînd se apropia ora plecării, sirena vaporului urla lung de trei ori, cu o tărie îngrozitoare, se auzea în tot orașul iar dinspre port se înnegrea cerul. Remorcherele se apropiau atunci de vapor și-l trăgeau spre traveea centrală a rîului. După ce făceau asta, remorcherele își desprindeau parîmele și reveneau spre port. Atunci vaporul zicea încă o dată adio, scotea din nou urletele lui îngrozitoare și atît de neînțeles de triste care-i făceau pe oameni să plîngă, nu numai pe cei care plecau, pe cei care se despărțeau, dar și pe cei veniți să privească și pe cei aflați acolo fără vreun motiv oarecare, cei ce nu aveau pe nimeni la care să se gîndească. După aceea, cît se poate de domol, vaporul cu propriile lui forțe o pornea pe rîu. Vedeai multă vreme forma lui masivă înaintînd spre mare. Mulțimea de oameni stătea acolo să se uite, să facă semne din ce în ce mai încete, din ce în ce mai deznădăjduite, cu fulare, cu batiste, iar în cele din urmă pămîntul

înghițea forma vaporului în curbura lui. Cînd era senin îl vedeai cum se scufundă încetișor.

Cînd vaporul a scos primul sunet de adio, cînd s-a ridicat pasarela, cînd remorcherele au început să-l tragă, să-l îndepărteze de țărm, a început și ea să plîngă. A plîns fără să-și arate lacrimile, pentru că el era chinez și nu se cădea să plîngi după astfel de iubiți. Fără să arate mamei și frățiorului că era tristă, fără să arate nimic, așa cum era obiceiul între ei. Automobilul lui impunător era acolo, lung și negru, iar în față, șoferul în alb. Era mai de-o parte față de parcarea mașinilor de la Mesageriile Maritime, izolat. Așa l-a recunoscut ea. El era în spate, o formă ce-o deslușeai cu greu, stătea nemișcată, ca trăsnită. Ea se sprijinea de parapet, ca prima oară pe bac. Știa că el o privește. Îl privea și ea, nu-l mai vedea, dar se mai uita încă la impunătorul automobil negru. Dar, în cele din urmă, nu l-a mai văzut. Portul dispăruse, iar după aceea țărmul.

Străbăteai marea Chinei, marea Roșie, oceanul Indian, canalul de Suez, te trezeai dimineața și știai, știai după lipsa trepidațiilor, că se înainta prin nisipuri. Dar înainte de orice

era oceanul. Era cel mai îndepărtat, cel mai întins, atingea polul sud, cel mai lung între escale, între Ceylon și Somalia. Uneori era atît de liniștit iar vremea atît de senină, atît de blîndă că parcă ar fi fost vorba, cînd îl traversai, de o altă călătorie decît cea pe mare. Pe vapor era atunci totul larg deschis, și saloane, și culoare, și hublouri. Pasagerii își părăseau cabinele înăbușitoare și dormeau pe punte.

Într-una din călătorii, în timpul traversării oceanului, noaptea tîrziu, murise cineva. Nu mai știe bine dacă asta se întîmplase în călătoria aceea sau în altă călătorie. Cîțiva jucau cărți în barul de la clasa I, printre jucători era un tînăr și, la un moment dat, tînărul a pus cărțile pe masă, a ieșit din bar, a străbătut puntea în fugă și s-a aruncat în mare. Pînă să se oprească vaporul, care era în plină viteză, corpul s-a și pierdut.

Nu, acum cînd scrie acest lucru, ea nu mai vede vaporul, ci un alt loc, cel în care a auzit povestindu-se întîmplarea. Era la Sadec. Era fiul administratorului din Sadec. Îl cunoștea, era și el tot la liceul din Saigon. Își aduce aminte de el, foarte înalt, cu o față blîndă, brunet, cu ochelari cu rame de os. În cabină

nu s-a găsit nimic, nici o scrisoare. I se întipărise în minte, vîrsta, cutremurătoare, aceeași, șaptesprezece ani. În zori vaporul a pornit-o din nou. Cel mai îngrozitor asta era. Răsăritul soarelui, marea pustie și hotărîrea de a se abandona căutarea. Despărțirea.

Iar altă dată, era tot în această călătorie, în timpul traversării aceluiași ocean, se lăsase noaptea, din salonul de pe puntea principală se auzea un vals de Chopin pe care îl cunoștea ca pe un secret al ei deoarece încercase să-l învețe timp de luni de zile dar nu izbutise niciodată să-l cînte cum trebuie, drept care mama ei a consimțit să se lase de pian. Noaptea aceea, pierdută în atîtea și atîtea nopți, de asta era sigură, fata o petrecuse pe acest vapor, și se afla acolo cînd s-a întîmplat, cînd a izbucnit muzica lui Chopin, sub un cer scăldat de strălucire. Nu sufla nici cea mai mică adiere iar muzica se răspîndise peste tot pe vaporul negru, ca un ordin al cerului despre care nu știai de unde vine, ca o poruncă dumnezeiască al cărei conținut ți-era necunoscut. Și fata se ridicase ca și cînd ar fi vrut și ea să se omoare, să se arunce și ea în mare, iar după aceea a podidit-o plînsul pentru că s-a gîndit la bărbatul din Cholen și s-a întrebat

dacă nu cumva l-a iubit cu o iubire de care nu și-a dat seama pentru că se pierduse în povestea lor ca apa în nisipuri și pentru că regăsise această iubire abia acum în clipa muzicii aruncate peste mare.

Ca mai tîrziu veșnicia frățiorului peste moarte.

Ceilalți din jurul ei dormeau învăluiți în muzică, dar nu treziți de ea, liniștiți. Fata se gîndea că a avut parte să vadă noaptea cea mai liniștită care a fost vreodată în oceanul Indian. Crede că tot în noaptea aceea l-a văzut venind pe punte pe fratele ei mai mic cu o femeie. El s-a sprijinit de parapet, ea l-a luat de gît și s-au sărutat. Fata se ascunsese ca să vadă mai bine. A recunoscut-o pe femeie. De la o vreme, ea și cu frățiorul erau nedespărțiți. Erau doi îndrăgostiți fără viitor. Soțul avea aerul că nu observă nimic. În ultimele zile ale călătoriei, frățiorul și cu femeia asta stăteau toată ziua în cabină, nu ieșeau decît seara. Iar în zilele acelea frățiorul se uita la mama și la sora lui parcă fără să le recunoască. Mama devenise feroce, tăcută, geloasă. Ea, fetița, plîngea. Credea că e fericită și în același timp se temea de ce se va întîmpla mai tîrziu cu fră-

ţiorul ei. Ea a crezut că el le va lăsa, dar nu, a venit la ele în momentul sosirii în Franţa.

Ea nu ştie la cît timp după plecarea fetei albe a îndeplinit el porunca tatălui, cînd a făcut căsătoria pe care i-o poruncea s-o facă cu tînăra aleasă de familii cu zece ani în urmă, acoperită şi ea de aur, de diamante, de jad. Şi ea tot o chinezoaică originară din nord, din oraşul Fu-Shuan, venită împreună cu familia.

Mai mult ca sigur că o vreme el n-a putut să se atingă de ea, n-a izbutit să-i dea un moştenitor al averilor. Amintirea micuţei albe se afla probabil acolo, întinsă, cu trupul ei, acolo, de-a latul patului. Probabil că a rămas multă vreme suverana dorinţei lui, referinţa personală la emoţie, la dragostea nesfîrşită, la profunda şi tulburătoarea atingere carnală. Apoi într-o bună zi s-a întîmplat că a fost cu putinţă. În ziua în care o dorea atît de mult pe micuţa albă încît ar fi putut s-o regăsească aievea într-o mare şi puternică înfrigurare şi să se apropie de cealaltă femeie dorind-o pe ea, pe micuţa albă. Printr-o minciună s-a apropiat de această femeie şi tot printr-o minciună a făcut ceea ce familiile, cerul, strămoşii din

Nord aşteptau de la el, un moştenitor al numelui.

Poate că ea ştia de existenţa tinerei albe. Avea slujnice născute la Sadec care cunoşteau povestea şi care, pesemne, trăncăniseră. Îi cunoştea desigur şi suferinţa. Aveau amîndouă aceeaşi vîrstă, şaisprezece ani. În noaptea aceea şi-a văzut ea oare soţul plîngînd şi, dacă l-a văzut, l-a alinat oare ? O fată de şaisprezece ani, o logodnică chinezoaică din anii treizeci putea oare fără să se simtă ruşinată să aline acest soi de suferinţă adulteră în care ea era victima ? cine ştie ? Poate că n-a fost aşa, poate c-a plîns împreună cu el, fără o vorbă, toată noaptea. Iar apoi a venit şi dragostea, după lacrimi.

Ea, tînăra albă, n-a ştiut nimic despre cum s-au petrecut toate acestea.

La mulţi ani după război, după căsătorii, copii, divorţuri, cărţi, a venit la Paris împreună cu nevasta lui. I-a telefonat. Eu sînt. L-a recunoscut după voce. I-a spus : voiam doar să-ţi aud vocea. Ea i-a spus : eu sînt, ce faci ? Era intimidat, se temea ca înainte. Brusc i-a tremurat glasul. Şi odată cu acest tremur ei i-a revenit în urechi accentul chinezesc. Ştia că

ea a început să scrie cărți, știa de la mama pe care o întîlnise la Saigon. Știa și de frățior, îi împărtășise durerea. Și pe urmă n-a mai știut ce să-i spună. Și pe urmă i-a spus-o. I-a spus că era ca înainte, că o mai iubea și acum, că nu va putea niciodată să înceteze de a o iubi, că o va iubi pînă la moarte.

Neauphle-Château — Paris
februarie — mai 1984

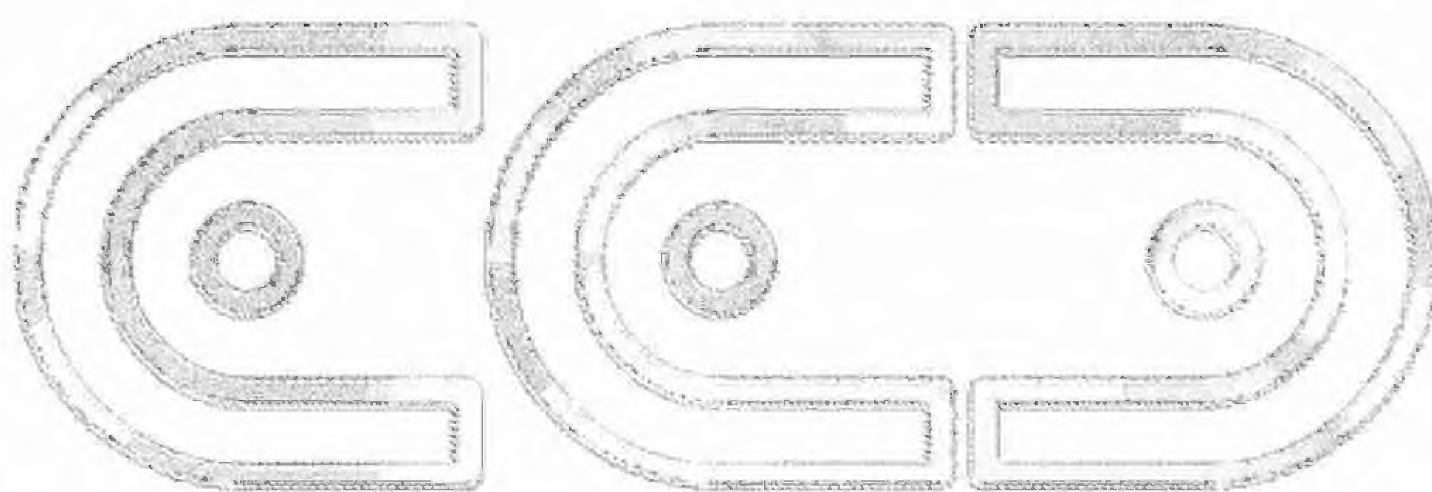
Lector : ANGELA CISMAȘ
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU

Bun de tipar : 29. 09. 1987
Coli de tipar : 4,75

Tiparul executat sub cd. 182 la
Intreprinderea Poligrafică Iași
str. 7 Noiembrie nr. 49
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

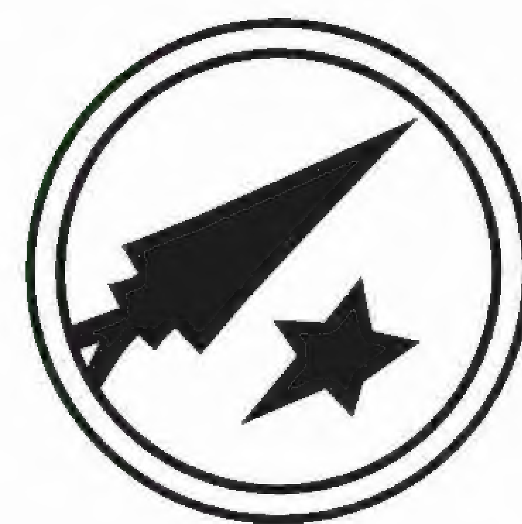

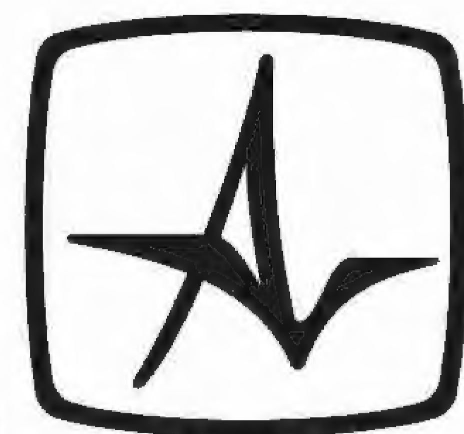

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

